

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

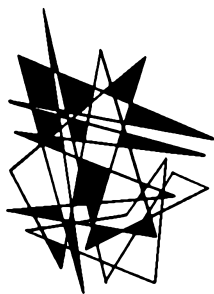

LANDSGRAV
FRISKOLE

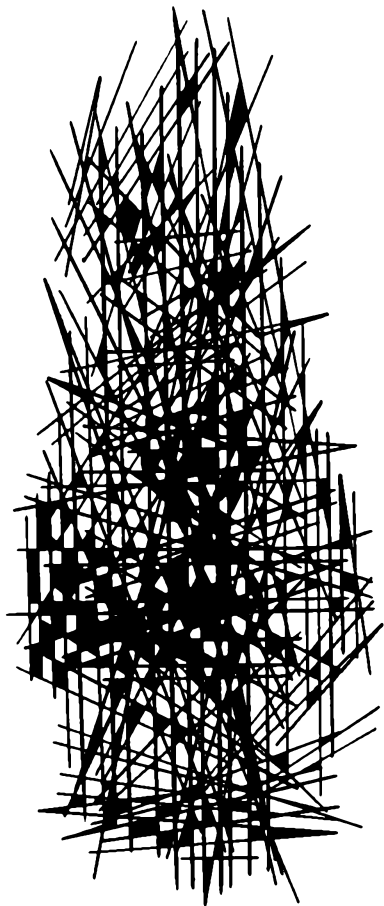
3. MAJ
1869-1969

LANDSGRAV FRISKOLE

gennem 100 år

1869-1969

FORORD

Hensigten med udgivelsen af dette jubilæumsskrift er med den historiske beretning om Landsgrav Fri-skoles 100 år som baggrund dels at give interesserede nøjere indblik i skolens omskiftelige tilværelse, dels at vise dens ansigt i dag og måske derved styrke forståelsen af de små privatskolars fortsatte berettigelse.

På skolens vegne tak for økonomisk støtte til udgivelsen i form af privatbidrag og bidrag fra Sparekassen Sjælland, Sjællandske Bank, Sparekassen for Slagelse og Omegn og Banken for Slagelse og Omegn. Sidst, men ikke mindst, tak for artikler til skriftet, især til forstander Erik B. Nissen for det omfattende arbejde, der er lagt i den historiske redegørelse.

Gunner Oxe.

*Tidligere forstander ved Antvorskov højskole,
Erik B. Nissen:*

Landsgrav friskole gennem 100 år

Det må have ligget i luften, at man kunne lave friskole, dengang det begyndte i Landsgrav i 1869. Det var kun 17 år siden *Christen Kold* indrettede den første i Dalby på Hindsholm, men i tiden 1860–1890 oprettes ca. 300 friskoler ud over landet, og omkring 1880 gik godt 7000 børn i friskole. I Sorø amt kommer der allerede 1852 en friskole i Vester Broby, og så følger Lille Egede 1859, Forlev 1864, Ormslev 1865.

Den store almueskolelov af 1814 indførte undervisningspligt for alle børn, og det var i det væsentlige ensbetydende med skoletvang i takt med skolevæsenets udbygning. I grundloven 1849 hed det kort og fyndigt: „De Børn, hvis Forældre ikke have Evne til at sørge for deres Oplærelse, ville erholde fri Undervisning i Almueskolen“. Denne ret til privatundervisning hjemme ved forældrene eller ved en huslærer gjaldt i realiteten kun overklassens børn, for alle andre blev det en pligt, ofte tung pligt, at møde op i skolen, og undladelse deraf medførte mulfter.

Men allerede 1855 kommer en lov, der kan kaldes *den første friskolelov*: „Forpligtelsen til Skolegang bortfalder for de børn, hvis Forældre eller Værgе erklærer selv at ville sørge for deres Undervisning og regelmæssigt efter tilsigelse lader dem møde til Overhøring i Distriktets Skole ved hver offentlig Examen, så længe som Børnene ved disse Prøver af Skolebestyrelsen, nemlig Skolekommissionen, skønnes at besidde samme Grad af Kundskab og Færdighed i de foreskrevne Undervisningsgenstande, som Børn af samme Alder i Gennemsnit opnår i Skolen“. – Ved lov af 1864 fritages de privat underviste børn for overhøring i religion, når stedets præst attesterer, at de besidder

tilstrækkelig kundskab i så henseende. Det bliver også bestemt, at eksamen, når friskolen har midst 10 børn, kan foregå på denne, når dens lærer „fremlægger saadanne Vidnesbyrd om Duelighed, som Skolebestyrelsen maatte finde tilstrækkelige“. –

Sådan er altså den lovmæssige baggrund, da friskolerne oprettes. Men hvorfor laver man dem, og hvorfor påtager forældrene sig det ansvar og de vanskeligheder af økonomisk og anden art, som det må medføre? – Går man friskolernes historie efter, viser det sig, at motiveringen for oprettelsen kan være højst forskellig. I nogle, sikkert ikke få tilfælde, har det været utilfredshed med læreren ved den offentlige skole. Langt op i århundredet var læreruddannelsen i mange tilfælde yderst ringe – man måtte hjælpe sig, som man kunne bedst. Først ved skoleloven af 1899 blev det fastsat, at man for at blive lærer i den offentlige skole, skulle have taget eksamen ved et seminarium. Lønnen var ringe, og selv om den suppleredes med „offer“, med honorar for kirkesangergerning, med indtægter fra skolelod og husdyrhold, hørte skolelæreren i hele århundredet til de ringest stillede i sognet. Adskillige lærere havde en uddannelse som underofficerer bag sig og dermed en indstilling til disciplin og til midlerne til dens opretholdelse, der kunne gøre skolegangen til en lidelse for børnene. En af formændene for Landsgrav friskole, gdr. *Peder Jørgensen*, Hyllerup, har i sine erindringer fortalt om, hvordan hans ældre søskende en dag kom forslæde og grædende hjem fra skolen i Fårdrup, og da hans moder så det, udrød hun: „Der skal I ikke mere komme hen. Det skal jeg sørge for“. Og så fik hun en ung pige fra Sydfyn til at kommer herover og undervise børnene fra det hjem og fra nogle nabogårde i storstuen på gården.

Nok var den af Frederik den Sjette så yndede indbyrdes undervisning med dens komplet åndløse indterpning efter fløjtesignaler fra læreren efterhånden gået af mode, men den ofte lige så åndløse udenadslæren og opremsning af lektierne uden hensyn til, om børnene forstod et suk af det, var stadig den almindeligt gældende metode, og var der de børn, som kom let og forholdsvis smertefrit over lektielæsningen, var der såvist mange, det kostede tårer, timelang møje, angst og næste dag bekræftelse på de bange anelser. Man kan ikke undre sig

over, at forældre, der hørte om, hvordan det foregik i friskolerne, og hørte om, at børnene dér ligefrem længtes efter at komme hen i skolen, fik trang til at skabe sådan noget for deres egne børn.

Sine steder hører man også, at årsagen til oprettelse af en friskole har været modsætningsforhold mellem læreren og beboerne – de kunne ikke lide ham eller var uenige med ham. Det er i hvert fald motiveringen i nogle tilfælde i provisorietiden, hvis læreren har været en inkarneret højremand.

Der kan imidlertid ikke være tvivl om, at en meget væsentlig drivkraft hos forældrene, der tager initiativet til en friskole, har været deres deltagelse i den kristelig-folkelige vækkelse, der i 1800-tallets anden halvdel går ud over landet under navn af den grundtvigske bevægelse. Det åndelige liv, man havde mødt på højskoler, i menighedskredse omkring de grundtvigske præster, i skrift og tale, i salmer og sange, ville man gerne have, at børnene fik del i også i skolen, så der kunne blive harmoni mellem opdragelsen der og i hjemmene. *A. Ankerstrøm* citerer i sin bog om friskolerne, hvad *Kristen Hansen, Vejstrup*, har skrevet i sine erindringer: „Den Byrde, som Staten ved sit Skolevæsen havde lagt paa det danske Folk, dette, at jeg skulde staa under Statens Formynderskab, saa den greb ind i mit Hjem og tog med Loven i Haand mine Børn og foreskrev mig, hvordan de skulde undervises, det var en knugende Byrde, som tyngede mere og mere paa mig. Nu var fire af mine Børn kommet i denne Trædemølle, og for hvert Barn, jeg maatte aflevere, blev Sukket i mit Hjerte større, saa jeg i min Vaande ikke vidste Udvej, men sukkede under Byrden og bad Vorherre hjælpe os“. Samme sted fortælles om, hvorledes *Trunderup* friskole begyndte med, at en gårdmand og hans kone tog deres børn ud af almueskolen og underviste dem selv. En datter fortæller om moderens undervisning: „Naar hun holdt Mørkningstime med os, sad en paa hendes Skød, de lidt større paa Skamler omkring hende. Og saa fortalte hun Bibelhistorie, Danmarkshistorie, Eventyr o. lign., mens Tusmørket svøbte sig omkring os“.

Det er den slags åndeligt vågne hjem, der, enten motiveringen til den enkelte friskoles oprettelse har været den ene eller den anden, blev

bærepillerne i skolen og sammen med læreren eller lærerinden et levende værn om børnenes udvikling.

Stod det i hine tider for det meste sløjt til med lærernes uddannelse i den offentlige skole, må det siges, at det ofte kunne være endnu ringere med friskolens, ja, man forbløffes simpelthen over at høre, med hvor ringe kundskabsmæssig ballast de unge drog ud til en gerning ved en nyoprettet friskole. Den senere kendte politiker og statsminister *Klaus Berntsen* begyndte i Højby friskole 17 år gammel, ganske vist med et par højskoleophold bag sig, det sidste hos Kold, men så heller ikke mere end sin opvækthed, men det må jo have været nok, for Kold gav ham besked om at tage pladsen, og en anden friskolemand sagde, at han var den eneste, der kunne magte opgaven. – Og på samme måde ser vi det andre steder: en ung opvakt mand, der har været på højskole – her trænger de til en friskolelærer – afsted med ham!

Jamen, vil man sige, hvordan kunne de dog være tjent med en så ringe udrustet lærerkraft? – Sagen er, at han – hvem det nu var, der var udpeget af Christen Kold eller en anden autoritet – *ikke* var ringe. Det kunne måske godt stå lidt sløjt til med skolekundskaber, men han havde gnisten! Han var vågen, levende optaget, kunne fortælle, så børnene lyttede åndeløst og kunne huske det bagefter, for han holdt af børnene og havde denne evne til at se på børnene, om de var med i det, han fortalte, og så sprang gnisten fra ham over i dem, så de aldrig glemte det. Deres senere liv kom til at bære præg af det. Hvad betød så nogle tørre kundskaber i sammenligning med det? Der levedes et rigt liv i den lille tarveligt udstyrede skolestue, hvor sang og fortælling vekslede og virkede sammen, så der kunne være sorg, hvis sygdom hindrede et barn i at komme hen og høre mere om, hvordan det gik David eller prins Hamlet. –

Der skulle megen idealisme til for at være friskolelærer. Kårene var så små, at man næsten ikke fatter, hvordan det kunne gå. Nok var løn og vilkår for den offentligt ansatte lærer ringe – friskolelærerens var afgjort ringere. Et karlekammer på en gård, kosten muligvis på omgang hos forældrene, og så lidt lommepenge – lad gå, så længe han var ugift, men blev han gift, og der kom børn, så blev der smalhans. Det betyder ikke, at friskolens forældre var fedtede. De

havde bare dengang ganske overordentligt få rede penge. Adskillige af hjemmene var selv i små kår, men også gårdmandsfamilierne var småt kørende, når det drejede sig om kontanter. 1882 var pengeomsætningen på Hillerødgården, der nu står på Frilandsmuseet i Lyngby, 250 kr. på et år – resten var naturalier, lønninger til karl og pige udbetaltes i kost og logi, et sæt tøj og et par træsko eller lignende. Så var det ikke nemt at udrede penge til en lærer og til de andre nødvendige ting i skolen. Efterhånden blev det også nødvendigt med et hus til skole og lærerbolig, en ny alvorlig udgift. Selvfølgelig hjalp skolekredsens medlemmer på den lille lærerløn med naturalier, en kurv med kød og flæsk i slagtetiden, mælk og æg, kartofler og grøntsager og undertiden levninger fra fester, men det må ikke have været let for læreren og hans familie at være afhængig af sådan mere ubestemt godgørelse. Også det tog man i lærerhjemmet med en beundringsværdig ro i sindet, for det hørte nu med til den gerning, man elskede.

Men mange steder måtte man i skolekredsen finde sig i, at der ofte skiftedes lærer eller lærerinde, fordi der ikke var råd til at holde en gift lærer. Det bliver f. eks. tilfældet for Landsgrav, hvor kun få af den lange række af lærerkræfter bliver ved skolen i flere år.

Undertiden kan der i en friskolekreds opstå uoverensstemmelser mellem forældre og læreren – så store, at man må skilles, og der viser en af fordelene ved friskolen sig: at man kan komme af med en utilfredsstillende lærerkraft – man er ikke som i den offentlige skole bundet næsten for tid og evighed til den en gang antagne. Friskolen er forældrenes – det er dem, der råder, og ikke nogle fjerne myndigheder. – At denne noget usikre stilling forøgede risikoen for en friskolelærer, tænkte man i det daglige vel knapt nok over. Både forældre og lærer så først og fremmest på, at der var frihed. Det var et som regel lykkeligt frit forhold, og læreren var fri i sin gerning med børnene. Lovens krav om myndighedernes kontrol med undervisningen klaredes de fleste steder med god vilje og forståelse fra begge sider, men hvor en embedsvigtig præst eller en for nøjeregnende skolekommission trådte friskolefolkene over tærne, der tog man kampen op for at værgе friheden, den dyrebare fordel ved den skole, man havde skabt og holdt oppe.

I sådanne situationer kom forældre og lærer hinanden endnu nærmere. Men også i det daglige voksede der snart et varmt venskabsforhold frem mellem dem, og ved forældremøder, månedligt eller hver 14. dag med oplæsning, foredrag og sang, blev der knyttet endnu tættere bånd mellem hjem og skole, og ved kaffebordet kunne der både tales om de ting, der hørte til folkeliv og kirke og om børnene, hvis ve og vel lå læreren lige så meget på sinde som forældrene, fordi de holdt af dem, begge parter.

Friskolelæreren følte sin gerning som et kald, og den glæde, han følte i sit arbejde med børnene, var så stor, at det kunne opveje vanskelighederne ved de små kår og hjælpe igennem, når det syntes svært og tyngende. Det er rent ud gribende at se friskolelærerne, når de mødtes for at drøfte fælles anliggender og for at blive ladet op med nye kræfter, advare hinanden mod at klage over de små kår, sådan at det kunne komme offentligt frem, fordi det kunne skade friskolesagen og dens anseelse.

1886 stiftedes *Dansk Friskoleforening*, og nu kunne man ikke blot hjælpe hinanden med fællesmøder og kursus, men man kunne også ved at løfte i flok søge at bedre både friskolernes og friskolelærernes kår. Det sidste skete ved at søge dannet et fond til hjælp for gamle friskolelærere og deres efterladte. 1904 blev det til „Understøttelseskasse for Lærere og Lærerinder i Friskolen“, der 1922 blev omdannet til en pensionskasse med navnet „Efterlønskassen for Lærere og Lærerinder i Friskolen“. – Vejen til at bedre friskolernes økonomi gik om ad staten, hvad der jo nok var en bitter pille at sluge for de mange, for hvem alt, hvad der havde med staten at gøre, var noget i retning af „det store dyr i Åbenbaringen“. I hine liberalismens kronede dage kunne man vanskeligt tænke sig, at man kunne få statsstøtte uden at miste sin frihed.

Friskolefolkene havde imidlertid gode kort på hånden. I henvendelsen til regering og rigsdag sidst i 90'erne gjorde man opmærksom på, at de kredse, der satte deres børn i friskole og påtog sig de dermed forbundne udgifter, var i fuld overensstemmelse med grundlovens tydelige opfordring til forældre om selv at sørge for børnenes undervisning, samt at disse forældre desuden gennem kommuneskatten var

med til at betale til det offentlige skolevæsen. – Henvendelsen bar frugt. Ved skoleloven af 1899 fastsattes et årligt beløb fra statskassen til støtte for friskolerne. Men en betingelse var det, at friskolerne også modtog støtte fra kommunen, og det udelukkede en del. Denne bestemmelse bortfaldt 1908, da statsstøtten forhøjedes til 110.000 kr. i alt til samtlige friskoler. Men samtidig blev det pålagt skolerne at føre protokol over eleverne og deres forsømmelser og at fremlægge den for skolekommissionen. Stort røre i friskolekredsene: her så man, hvad det førte til at bøje knæ for Baal. Men man tog dog imod støtten og glædede sig, da støtten i 1919 blev sat i relation til statens udgifter til folkeskolen – altså noget i retning af det gamle friskoleønske om „flydende skolepenge“, d. v. s. at pengene skulle følge barnet til den skole, det gik i, enten den så var offentlig eller privat.

I undervisningsminister *Borgbjergs* tid i begyndelsen af 30'erne var tilsynsbestemmelserne blevet ordnet på en for friskolerne helt betryggende og tilfredsstillende måde: friskolerne kunne selv vælge en lokal tilsynsførende, der så godkendtes af ministeriet. Efter anden verdenskrig kom i 1946, da *M. Hartling* var undervisningsminister, en ny og meget forbedret tilskudslov, der gav 50 % af lærerlønnen på betingelse af, at lønnen mindst var på højde med andenlærerlønnen på landet i den offentlige skole, dertil et bygningstilskud beregnet efter benyttede lokaler – dog måtte det samlede tilskud fra stat og kommune ikke overstige 80 % af driftsudgifterne. – Endnu et stort skridt fremad betegnede friskoleloven af 1963, der i statstilskud ydede 85 % af lærerlønnen og dertil et tilskud for hvert barn svarende til 50 % af kommunernes gennemsnitlige udgifter pr. barn i den offentlige skole – dog ikke over 80 % af skolens driftsudgifter. Til skolebyggeri og større inventarindkøb gav loven ret til at få statslån til 4 % dækkende halvdelen af udgifterne. Når dertil føjes, at også pensionsforholdene for friskolernes lærerkræfter blev ordnet godt, må det siges, at friskolerne var kommet i havn. – I 1969 er en ny tilskudslov på trapperne – den skulle meget nødtigt komme til at betyde et tilbageskridt. – Det er jo lykkeligtvis trods tidligere tiders bange anelser blevet sådan, at statens rundhåndethed ikke har beskåret skolernes frihed, men gjort den større.

Hvordan begyndte det i Landsgrav?

På gården „Elmelunde“ ude på Landsgrav mark hos gdm. *Lars Andersen* var man alvorligt bekymret, fordi et barn skulle begynde i skolen, men på grund af en vanskabt højre hånd led af et handicap, der både kunne volde vanskeligheder fra kammerater og fra en streng og krævende lærer, og forældrene kom da til at tænke på at få barnet privat undervist og måske få nogle andre med, så det blev til en friskole. Men hvem skulle være lærer? Tanken faldt på en ung mand, der nylig var vendt hjem fra et højskoleophold på Askov 1868–69. Han hed *Hans Knudsen*, var født 29. september 1844 og var altså det forår 24 år. Hans fader Knud Larsen stammede fra Langeland og havde et mindre landbrug på Landsgrav mark. Det var et åndeligt vågent hjem med tilknytning til den kristelige vækkelse, der siden 1830'erne havde så stærkt tilhold i Sydvestsjælland. Hans Knudsen havde 1867–68 været elev hos Ernst Trier på Vallekilde højskole og havde i sin opvækst været stærkt påvirket af præsten ved Sct. Miksels kirke i Slagelse, *Karsten Friis Viborg*, en højt begavet mand, der både som præst og som taler ved folkelige møder var meget skattet i grundtvigske kredse. Han skal have tilskyndet Hans Knudsen til at uddanne sig med friskolelærergerning for øje. Det var derfor naturligt for „Elmelunde“-folkene at henvende sig til ham, da han kom hjem fra Askov, og han indvilligede i at gøre forsøget med en lille friskole.

Den 3. maj 1869 begyndte skolen ude på gården med 4 elever, der den 7. maj blev til 6 og inden årets udgang til 13. – I friskolens arkiv findes et stilehefte med en farvelagt rytter på en flot hest udenpå. Her har Hans Knudsen med smuk skønskrift indført elevernes og deres forældres navne – 9 drenge og 4 piger. Børnenes alder har været fra 5 til 9 år. Af forældrene var 4 gårdmænd, 2 boelsmænd, 1 slagter, 1 vejmand, 1 gartner og 2 arbejdsmænd. Det har ikke været en overklaseskole, hverken dengang eller senere. I 1894, 9 år efter at Hans Knudsen var gået af, ses det, at forældrene fordeler sig sådan: 2 gmd., 5 husm., 5 landpostbude, 1 fattighusbestyrelse, 1 brødkusk, 1 arbejdsmand, 1 skomagersvend, 1 skomager, 1 købmand. I 1904, da skolen har 34 børn, er billedet efter forældrenes stilling endnu

Side No	Personens eller fornyings navn	den Næste indkomne til skat	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880
			1. Maj	1. Jun	1. Jul	1. Aug	1. Sept	1. Okt	1. Nov	1. Dec				
1	Lars Andersen 1.	3. Maj	30						Bot.	Bot.	Bot.			
2	Thomas Hansen 1.	3. Maj	40	Bot.	Bot.	Byg.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.
3	Rasmus Pedersen 2.	3. Maj	100	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.
4	Kristen Larsen 1.	7. Maj												
5	Kristen Frost, Næsten 1.	7. Maj	30	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.
6	Jens Nielsen 2.	25. Maj	100	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.
7	Kristen Hansen 1.	2. Jun		Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.	Bot.
8	Peter Mathiasen, skatbetaler 1.	1. Nov	30						Bot.	Bot.				
9	Niels Olsen 1.	2. Dec	30						Bot.	Bot.				
10	Klaus Jensen, skatbetaler 1.	23. Dec	30						Bot.					
11	Gartner Fischer 1.	23. Dec	30						Bot.					
12	Lars Hansen, skatbetaler 1.	9. Dec	40						Bot.					
13	Mads Sørensen, skatbetaler 1.	14. Dec	30											
14	Ole Mathiasen, skatbetaler 1.	5. Okt	40											
15	Rasmus Sørensen, skatbetaler 1.	20. April	30											
16	Jens Mathiasen, skatbetaler 1.	17. Maj	20											
17	Rasmus Sørensen, skatbetaler 1.	10. Okt	30											

Første side af den gamle protokol

mere broget, men 1914 er antallet af gårdmænd steget til 10, endvidere er der 2 arbejdsmænd, 2 gårdskarle, 1 forgylder, 1 snedker, 1 karetmager, 1 ostehandler, 1 husmand, 1 hestehandler, 1 skræder og 3 uangivne.

Det fremgår af Hans Knudsens beskedne protokol, at betalingen har været 3 mark månedligt for de fleste, 1 rigsdaler for to børn, en enkelt har betalt 4 mark, og en enkelt kun 2 mark. I 1875, da det nye møntsystem indføres, bliver betalingen 1 kr. om måneden, nogle enkelte betaler 1½ kr. – Børnenes hjem er det første år for de flestes vedkommende i Landsgrav, et par stykker fra Antvorskov, en enkelt fra Hejninge. Senere kommer der børn fra Hyllerup, fra Slotsbjergby, hvor der må have været en friskole, for en maler Lützeffs datter meddeles at være tilkommen fra Slotsbjergby friskole. Også nogle fra Slagelse finder ud til den lille friskole, således i 1882 Ole og Karen Stampe.

Som skolen voksede – 1876 var der 25 børn – måtte den holde flyttedag, først til en gård i Landsgrav by, så til gartner Fischer, der havde to børn i den, og endelig købte Hans Knudsen et hus med lidt jord til, og her kunne han holde skole og dyrke lidt kartofler og lignende til hjælp til den lille løn. Hans Knudsen fik snart ry for sin kartoffelavl, ja, han blev foregangsmand på det som på andre planteavlsområder, og ud af det voksede det, der senere blev Landsgrav Planteskole.

På et skolebillede fra omkring 1884 ses Hans Knudsen og hans kone Hanne Knudsen. Det var hende, der først lærte de Landsgrav husmødre at henkoge. Midt i billedet ses en lille dreng med en sjov rund hat. Det er den senere malermester *Chr. W. Petersen*, der som gammel i mangfoldige år var den festlige julemand ved skolens årlige juletræ. Ved friskolens 75 års jubilæum i 1944 fortalte han iflg. referat i „Sorø Amtstidende“ om Hans Knudsen, at hans undervisning havde været en vidunderlig oplevelse – som han dog kunne fortælle – men, sagde Chr. Petersen, det kneb med sangen, han havde ikke en tone i livet, men han kunne spille harmonika, „og så sang vi andre til med liv og lyst“.

Men det kneb også med økonomien for Hans Knudsen, nu han havde kone og børn, og det, at han også drev gartneri ved siden af kunne nok hjælpe lidt på finanserne, men han indså, at det ikke var godt for skolen, at han sådan delte sig. Han antog derfor en hjælperlærerinde og beholdt selv fortællefagene. Måske også en mindre ned-

Hanne og Hans Knudsen fotograferet med eleverne ca. 1884

gang i elevtallet har medvirket til hans beslutning om at trække sig tilbage fra skolen. Protokollen slutter 1884 med 19 elever efter tre år tidligere at have været oppe på 28.

Så måtte skolen se at stå på egne ben og finde et nyt sted at være. Det blev forsamlingshuset, det gamle, der ligger yderst i byen på venstre hånd ad Korsør til. Forsamlingshuset var på en måde en aflægger af Vallekilde højskole, hvor mange unge fra Landsgrav havde været elever og siden hen i nogle år havde vandret frem og tilbage for at deltage i gymnastik og foredrag. I forsamlingshuset var der en stor sal, lidt køkken, garderobe m. m. Nu indrettedes der to små stuer til beboelse og en lille skolestue, og hertil flyttede lærerinden *Karoline Nielsen* med skolen 1885. Hun var meget optaget af gymnastik og andet ungdomsarbejde, så hun fik nok at gøre foruden skolearbejdet og kunne da klare dagen og vejen ved det. 1889 afløstes hun af

Anna Mikkelsen, en rask og dygtig pige, der var meget afholdt. *Margrethe Olsen*, Landsgrav, hvis fader ejede Rødkildegården, gik i friskolen 1889 til 1896. Hun fortæller, at der i hendes tid var en 30–40 børn i skolen. De gik hver anden dag, og der var ikke noget, der hed lektier, heller ikke salmevers, der skulle læses, – „vi lærte ved at synge“, siger hun. Der var juletræsfest på skolen, og hver sommer udflugt til skov og strand, mest til Korsør lystskov. Lærerinden holdt også aftenskole for de unge. Der var et godt forhold mellem friskolen og kommuneskolen, så f. eks. friskolens formand *Jens Olsen* gerne kørte for kommuneskolebørnene på deres udflugter. Tilsynet med friskolen var meget lempeligt. Pastor Chr. Møller, den senere biskop, sagde, at forældrene til friskolens børn nok selv var de bedste tilsynsførende. – *Margrethe Olsen* blev selv senere lærerinde i gymnastik og håndgerning ved friskolen en tid.

Hvad en regnskabsbog beretter.

Det næste nummer i henseende til alder i friskolens arkiv er en lille uanselig opskrivningsbog i oktav. Den viser sig at være skolens regnskabsbog fra 1893 til 1908. Man har såvist ikke ødslet med kontorartikler! Der er tilsyneladende heller ikke brugt overflødig tid på bogholderiet: indtil 1902 er den eneste opførte indtægt „Skolepenge for Valdemar 3 kr.“ i 1893, resten er udgifter. De har i det første år blandt andet gået til indkøb af 2 regnskabsbøger for 45 øre, en hængelås for 40 øre, et frimærke for 10 øre og kundgørelser for 4,90 kr. – resten er brændsel og løn til lærerinden *Jørgine Hansen*, der i tiden marts–april har fået 100 kr. – uvist for hvor lang tid. Hun var kun ved friskolen fra november 1892 til maj 1893. Hendes efterfølger var *Martha Lombolt*, der blev i 4 år for en løn af 25 kr. månedlig. – Takket være en elevprotokol, der går fra 1893 til 1914, kan det ses, at der i året 1894 var 29 børn i skolen, og at der i skolepenge for dem betaltes 402 kr. – der har ikke været noget at rutte med, når lærerinden skulle have de 300. Men det viser sig, at skolen har haft en kreds af venner, der har betalt ud over skolepengene – 10 medlemmer har betalt ialt 130 kr., heraf *Hans Knudsen* 20 kr. og gdr. *Niels Frandsen*

15. I årene op til 1901 går antallet af frivillige bidragydere tilbage, men beløbet ligger ret fast på omkring 120 kr. årligt. Hans Knudsen, Niels Frandsen, Kr. Olsen, købmand H. Daniel Hansen og gdr. Jens Olsen er trofaste hele tiden. – Børnetallet stiger fra 25 i 1893 til 43 i 1899, daler så til 27 i 1909 og stiger igen til 38 i 1914. Skolepengene varierer fra omkring 400 om året – i 1897 kun 377 kr. – til over 500 kr. efter århundredskiftet, 1906–08 dog igen under 500 – men så stiger det til 780 kr. i 1914.

Ifølge regnskabsbogen afløses Martha Lomholt af *Karl Hammer*, der i et år, 1897–98, har sin første lærergerning her. Han skulle siden blive en særdeles velkendt og skattet lærerkraft på Slagelse-egnen, ikke mindst for sit aftenskolearbejde. Ved 75 års jubilæet i friskolen var han med og fortalte, hvordan han som ung lærer kom med angst og bæven, men med en god vilje. Skønt det kun blev til en kort tid, fik den stor betydning for hans senere virke. Mange år senere, da han som pensioneret lærer fik lejlighed til en tid at vikariere, befæstede han sit ry som en fængslende og festlig lærer. – I regnskabsbogen figurerer han med en månedsløn på 30 kr., men friskolen har også betalt for kost, i hvert fald er der i december betalt Niels Frandsen 15 kr. for kost, og Kr. Olsen får et år senere 170,50 kr., formentlig for det samme. Der er også en post, der hedder husleje 50 kr. – det er forsamlingshuset, der ønsker lidt godtgørelse.

Så skal der igen averteres i Højskolebladet efter en lærer. Det bliver *Vigtoft*, der står for friskolen i halvandet år 1898–1900, for en løn af 40 kr. om måneden. Han efterfølges af *P. Ellekjær* i tre år – lønnen er nu steget til 50 kr. Nu kniber det ifølge regnskabsbogen med at få det til at løbe rundt, og det må også efterhånden have knebet ikke så lidt for læreren med kone og to børn. Men så kommer den nye lov om statstilskud. I sognerådets forhandlingsprotokol ses det, at der ved møde den 4. oktober 1900 har foreligget en ansøgning fra Landsgrav friskole om tilskud til friskolen af kommunens kasse. „Det vedtoges indtil videre at yde et Tilskud af 5 Kr. pr. skolepligtigt Barn fra Kommunen, imod at Sogneraadet faar ret til at diktere Skolemulkter for eventuelle Skoleforsømmelser samt imod at Slagelse Kommune deltager med et lignende Tilskud for de fra Slagelse Kommune

skolesøgende børn“. – Men dette har friskolefolkene ikke været tilfredse med. Den 29. december 1900 har sognerådet holdt ekstraordinært møde, hvorom det hedder: „Efter et fra Landsgrav Friskoles Bestyrelse fornyet Andragende om Tilskud til Friskolen uden dertil knyttede Betingelser vedtages det at frafalde de Mødet d. 4. Oktober stillede Betingelser for at yde Tilskud til denne Skole, hvorefter det i Betragtning af, at Friskolen ikke vil kunne opnaa Tilskud fra Statskassen uden et saadant forinden er givet af Kommunens Kasse, vedtages at yde et særligt Tilskud indtil videre af 25 Kroner“. I den lille regnskabsbog må der nu indføres en regulær side med indtægter. På selve fandens fødselsdag den 11. juni 1902 kommer statstilskuddet på 134 kr., og sidst på året kommer kommunens tilskud på 50 kr. – for to år. Der har været glæde i friskolekredsen, men også forståelse af, at man måtte varetage sine interesser. Hidtil havde ostehandler H. J. Jensen været ene om at repræsentere friskolekredsen i sognerådet. Ved valget den 8. december 1902 indvalgte to mere, nemlig Chr. Olsen, Landsgrav, og Peder Jørgensen, Hyllerup. Så var der nogen, der kunne tale friskolens sag.

Trods de nye tilskud og trods ekstrabidrag fra fire medlemmer på ialt 130 kr. slutter året 1902 med et underskud på 28,80 kr. Næste år er statstilskuddet kun 167 kr., og kommunens på 25, så der har måttet spares, når der kunne slutes med et underskud på kun 5,12 kr.

At lærerne i den offentlige skole på den tid heller ikke spandt guld, viser sognerådsprotokollen. For 1899 anføres det, at udgifterne til lærerlønninger i kommunen, ialt 3.265,80 kr., fordelte sig således:

Holmstrup lærerembede, samlet indtægt	966,33 kr.
Holmstrup lærerindeembede, samlet indtægt	600,00 kr.
Landsgrav lærerembede, samlet indtægt	1059,47 kr.
Antvorskov lærerembede, samlet indtægt	640,00 kr.

I Landsgrav-lærerens løn indgik jordlod 210 kr., furage 107,52, højtidsoffer 228,16, accidenser 51,05 – ialt 507,24 kr. Resten er kommunens kontante lønudgift.

Den nye lærer, der tiltrådte november 1903, *Jens Pedersen*, der se-

neren under navnet *Tudvad* blev en kendt mand i friskolekredse, har måttet vente med noget af sin løn til næste år. Han havde, da han tiltrådte stillingen, bag sig et ophold på Frederiksborg højskole, derefter på Askov samt ophold og lærergerning i Vormark, i Bøvling og i Egebjerg friskoler. Han blev kun i Landsgrav halvandet år, og efter nogle år i Egebjerg igen kom han til Sydstevn's friskole, hvor han fik sin manddomsgerning. I Ankerstrøms bog om friskolen beretter Th. Thomsen om Jens Tudvad: „Der var baade Liv og Myndighed over hans Fortælling, og mange gamle Elever føler sig i Gæld til ham for det, som derved kom til Live hos dem. I Færdighedsfagene var han vel ikke særlig metodisk og lagde ikke noget større Pres paa Børnene. Det blev ikke til Lektier og Præstationer, saa det maatte blive ret forskelligt, hvad de enkelte naaede, og hvad de i det hele fik ud af Skolegangen. Men Børnene fik en Fornemmelse af, at det var Livets virkelige Fornødenheder, de havde med at gøre, og der kunne godt være en sund Kappelstrid om at gøre det bedst. Det blev ikke nogen Trædemølle, og der mærkedes sjældent nogen Skoletræthed“. Dette er citeret så udførligt, fordi det nok ikke bare karakteriserer Jens Tudvads undervisning, men i mangt og meget undervisningen i friskolen i det hele.

Efter en ny avertering i Højskolebladet og Bavn'en antages *Laura Plejdrup*, der kommer til at lede skolen fra maj 1905 til november 1909 med en afbrydelse 1906–07, hvor en lærer, *Jens Vestergaard*, vikarierer. Børnetallet er på denne tid i nedgang og kommer under 30, skolepengene daler tilsvarende, kommunens rundhåndethed kan stadig ikke strække sig længere end til 25 kr. om året, statens bidrag svinger omkring 175 kr., men takket være de frivillige bidrag kan det løbe rundt, men 1908 ser det ikke så godt ud: Underskuddet er på 166,40 kr., skønt man har solgt to kakkellovne for 50 kr. – de er åbenbart blevet afløst af en ny for 106 kr., og så har der igen været „Omlavning i Skolen“ for 10 kr. Man har også fløttet sig med indkøb af læsebøger for 27,50 kr. og betalt kostpenge for lærerinden for året 1908 med 200 kr.

Laura Plejdrup, der altid smykkede sig med en blomst i håret, var meget afholdt af børnene, og der var sorg, da hun et år måtte på

sanatorium, men hun kom rask tilbage og kunne tage gerningen op igen. Når børnetallet sank lidt, skyldes det mere tilfældigheder i generationsskiftet. – Juletræsfesten var som regel Helligtrekongers aften, og skoleudflugterne foretoges gerne med toget til København, Hillerød, Vordingborg og selvfølgelig til Sorø. Der var allerede dengang gratis rejse med DSB. – På kommuneskolen regerede lærer Bach igen mange år. Om det var efter ham, at kommuneskoledrengene blev kaldt „Basserne“, får stå hen – de fejdede til stadighed med friskoledrengene, der kaldtes „Frierne“. Mellem pigerne fra de to skoler var der fredelige forhold, men man havde ikke noget med hinanden at gøre!

I skolestuen ved siden af forsamlingshusets store sal sad børnene i mange år ved et stort langt bord, men i 1904 betales der 96 kr. for 8 skoleborde og 11,60 for at få dem malet, så nu lignede det en rigtig skole. 1906 indkøbes der 11 sangbøger for en krone stykket – hvad mon man har sunget efter før? 1907 noteredes et underskud ved systolen på 5,75 kr. 1908 får skolen gardiner for 2,51 kr. – sikken et flotteri! I april er der en indtægt på 2 kr. „for Brændsel ved Sangfesten“ – man savner en dagbog, så man kunne få lidt mere at vide om den slags.

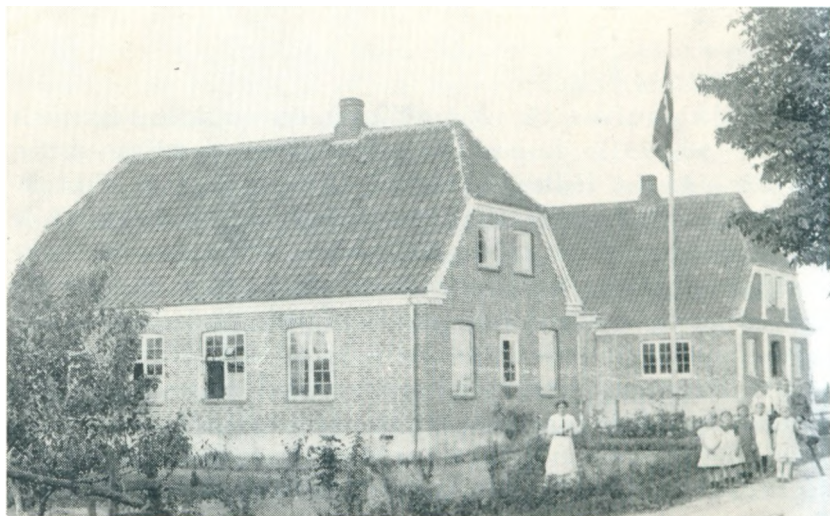
Ny fremgang og byggeri.

Laura Plejdrups afløser blev *Marie Thorup*, der var skolens lærerinde i 10 år 1909–1919, da hun blev gift med en af skolens støtter, gdr. *Chr. Hedebo*, Hyllerup. Hun var uddannet på Ringe Friskoleseminarium. Nu begyndte børnetallet at stige, bl.a. fordi flere af de gamle friskolebørn blev gift og bosiddende på egnen og så sendte deres børn i friskolen. Lærerindens årsløn var nu 600 kr. plus fribolig og brændsel, og hertil kom ikke sjældent en pakke madvarer fra hjemmene – kærkomment, når det da ikke som i et enkelt tilfælde viste sig at være en mægtig pakke udskåret wienerbrød, levnet fra en fest, så lærerinden i flere dage måtte leve af „mælk og brød“.

Fra 1914 er det så heldigt, at der er bevaret en forhandlingsprotokol, der frem til 1947 kan fortælle om friskolens historie og trivsel, omend det sker i knappe og tørre vendinger som skik er.

Det fremgår på første blad, at man ved generalforsamlingen 31. januar 1914 nedsætter et udvalg, der skal arbejde med planer om at bygge en ny skole. Udvalget bliver snedker *Høj*, gdr. *Jens Kr. Olsen*, Landsgrav, *Peder Jørgensen*, Hyllerup, og *Kristian Olsen*, Blindekildegård, som formand. Allerede den 17. marts kan handelen om byggegrunden slutes. Man har fået tilbudt en grund på gdr. Laursens mark ved Landsgrav-Holmstrupvejen (den gamle), et stykke fra Korsørvejen, så skolen kan ligge i ro og fred. Prisen for 2302 kvadratalen bliver 690 kr. Få dage senere foreligger bygmester Johs. Olsens tegninger og overslag, der med få ændringer godkendes. Med et suk må man opgive at bygge gymnastiksal for 2000 kr. Men der blev i det nye skolehus en forstue, en rummelig skolestue og til lærerinden en privat indgang med entré, køkken og to stuer fornedet samt et soveværelse og stor loftsplads på 1. sal. En del arbejdskørsel udførtes af skolekredsens medlemmer, så de samlede udgifter blev foruden grunden 6.391,28 kr., hvorfor der optoges lån i Bondestandens Sparekasse på 6.000 kr.

Ved indvielsen samledes skolekredsen og enkelte indbudte. Pastor

Friskolen i de nye omgivelser efter 1915

Aage Møller, Slagelse, og Hans Knudsen, Landsgrav, var indbudt som talere og – som det hedder i protokollen – „sagde mange gode ord, derefter blev der drukket kaffe og hulled forskellige småtaler“. Marie Thorup, der havde været på sygehuset og haft et længere sygeleje, var nu kommet tilbage og kunne tage fat igen. Pastor Møller skænkede den nye skole to kønne og gode lamper, bygmester Olsen skænkede sit honorar, og ligeledes landinspektør Jensen sit.

Under de nye forhold enes man om at forhøje skolepengene lidt, men stadig er det sådan, at medlemmerne selv fastsætter, hvor meget de vil og kan betale, nogle af børnene går frit eller for meget lav betaling. Det prisværdige princip, at økonomiske forhold ikke skal være en hindring for at gå i friskolen, holdes der fast ved, om så også nogle i kredsen kommer til at yde noget mere for at holde det gående.

Problemet om en gymnastikal løses ved, at der dannes et aktieselskab, væsentlig bestående af de samme mennesker som i skolekredsen, til opførelse af et nyt forsamlingshus lige ved friskolen. I fundatsen, der er underskrevet i august 1915 hedder det i § 1 „Formaalet for Selskabet Landsgrav Forsamlingshus er at opføre og vedligeholde en Bygning, som giver passende Plads til Afholdelse af Gymnastik for Børn og voksne, Møder saavel religiøse som politiske, landøkonomiske, kommunale o. l. g., samt lejlighedsvis Fester og selskabelige Sammenkomster“. § 2: „Ifølge sin Beliggenhed og Oprindelse har Friskolen gratis Ret til Forsamlingshuset til Gymnastikundervisning af enhver Art samt til Fester“. Ved et generalforsamlingsreferat 1916 er underskriverne følgende: *Peder Jørgensen, Niels Frandsen, J. Chr. Olsen, Laust Laursen, Chr. W. Petersen, H. P. Henriksen, C. Hedebo, Kristian Olsen, Kristian Nielsen og Chr. Larsen.* – Om forsamlingshuset iøvrigt blot det, at det i 1956 vedtoges at overdrage det til friskolen, dog med en tinglyst servitut om, at det skulle kunne benyttes som hidtil.

Sådan fik friskolen sine lokaleproblemer løst. Der var god tilslutning af børn, statstilskuddet også stigende, så lærerinden kunne få en mindre lønforhøjelse. Hun fik sin middagsmad hos Niels Frandsen, for hvilken skolen betalte 25 øre, formentlig pr. gang. – Det var ikke blot børnene, Marie Thorup helligede sine kræfter, også forældrene

samlede hun til læseaftener. Og så kom skolens 50 års jubilæum, der holdtes den 5. maj 1919. Det hedder i protokollen: „Forstander Hans Knudsen var indbudt som Hædersgæst, da det var ham, som havde paabegyndt Skolen, og han fortalte om, hvor smaa og trange Kaar han begyndte under, ogsaa hans Glæde over, at den var vokset sig stor og stærk. Den lille Sammenkomst forløb festligt med Taler og Sang, og det mærkedes, at der var en Kreds, som stod fast om Hjemmets skole“.

Da Marie Thorup på grund af sit giftermål opsagde sin stilling, var man enige om af hensyn til skolens nuværende størrelse at søge et gift lærerpar, og den foretrukne blev friskolelærer *Georg Lindstrøm* fra Klim, der tiltrådte 1. november 1919. Lønnen aftaltes til 2.000 kr. om året, og så skulle han og hans kone overtage rengøring og hans kone undervise i håndarbejde. I 1922 får Lindstrøm et løntillæg på 600 kr., og skolen betaler yderligere en rengøringskone. – Lindstrøm fortsatte læseaftenerne og holdt aftenskole med de unge.

I foråret 1923 sagde Lindstrøm op, da han havde søgt og fået stilling som kantor ved Sct. Peders kirke i Slagelse. Protokollen meddeler, at der havde meldt sig 13 ansøgere, og at „der var enighed om, at det skulle være en lærerinde, da erfaringerne har vist, at det har gået bedst med dem“. Den foretrukne blev *Inger Nielsen*, som havde lærerindeeksamen og lige forinden haft skoleophold på Liselund. Ved generalforsamlingen i februar 1926 fratrådte *Peder Jørgensen*, Hylle-
rup, som formand efter 14 års ihærdigt arbejde. Samtidig meddeltes det, at lærerinden havde sagt op. På enstemmig opfordring fra samtlige forældre indvilligede hun i at fortsætte efter en orlov på et halvt år, men ved generalforsamlingen marts 1927 må formanden, *Jørgen Rasmussen*, Hejninge, oplyse, at Inger Nielsen, der for tiden er på statens etårige kursus, har sagt endeligt op. Man enes om at bede vikaren *Sofie Knudsen* om at fortsætte, men det ser ud til, at hun er blevet syg og har måttet holde op. Man har så ført nye forhandlinger med Inger Nielsen, men forgæves. Fra oktober 1927 til september 1929 hedder lærerinden *Marie Christensen*. Da pladsen igen opslås ledig, kommer der 65 ansøgere, hvoraf bestyrelsen vedtager at indstille *Karen Nielsen*, Svallerup, som nr. 1. På et følgende forældre-

møde ansættes hun, og bestyrelsen aftaler med hende, at hun skal have 1.500 kr. i årsløn samt fri bolig og brændsel. Formanden er nu mejeribestyrer *S. Jelsbak*, der ved generalforsamlingen 1931 udtaler mindeord om Hans Knudsen, der stiftede skolen, ledede den i 15 år og derefter i mange år var dens formand. – Ved samme lejlighed kan han glæde forsamlingen med, at skolen, hvis elevtal var gået ned til 17, nu ved tilgang af 15 børn fra Strandvejskvarteret kommer op på 32. – Et skår i glæden er det voksende underskud – 423,85 i 1931 – 947,66 inden årets udgang, og da Jelsbak fratræder som formand, har han et tilgodehavende på 1.006,39 kr. I hans sted vælges *Margrethe Rasmussen*, Hejninge, til formand. – I 1933 bemyndiges bestyrelsen til at forhandle med Karen Nielsen, om hun, der nu har været ved skolen i tre år, eller skolen skal have de 100 kr., statstilskuddet er forhøjet med. Det ses af et senere bestyrelsesmøde, at man er enedes om at dele beløbet lige over.

1934 skal skolen indrette sig efter de nye regler, hvorefter friskolerne selv skal vælge deres tilsynsførende, men hvor undervisningsministeriet for at godkende de valgte forlanger at få skolens vedtægter tilsendt. Så er der ikke andet for end at lave nogle vedtægter i en fart. Det klarer Jørgen Rasmussen og Peder Jørgensen. Her er resultatet:

§ 1. Skolen ejes og drives af en Kreds af Medlemmer, som har sluttet sig sammen og dannet en Skole med det Maal for Øje, at deres Børn kan faa den efter deres Mening mest hensigtsmæssige Undervisning.

§ 2. Udgifterne til Skolens drift udredes af Medlemmerne, ogsaa de passive, ved frivilligt Bidrag efter økonomisk Evne.

§ 3. Der skal hvert Aar afholdes Generalforsamling, hvor Fmd. aflægger Beretning om det foregaaende Aar og Regnskab til godkendelse. Extra Generalforsamling kan afholdes, naar Bestyrelsen finder Anledning dertil, eller Halvparten af Medlemmerne fordrer det.

§ 4. Skolen ledes af en Bestyrelse på 3 Medlemmer, hvoraf den ene er Formand, som vælges hvert Aar på Generalforsamlingen, de 2 Medlemmer vælges for 2 Aar og afgaar skiftevis, ligeledes vælges 2 Revisorer, som ogsaa afgaar skiftevis hvert andet Aar.

§ 5. Skolens Lærerinde (eventuelt Lærer) indstilles af Bestyrelsen og vælges af generalforsamlingen.

§ 6. Skolens Regnskabsaar er Kalenderaaet.

Underskrevet: I. P. Hansen, H. J. Lund, Margrethe Rasmussen.

Så valgte man pastor *Otto Holmgaard*, Slagelse, og gdr. *Adolf Christensen*, Sterremarken, til tilsynsførende, og de godkendtes af ministeriet.

Den 17. december 1934 holdt de tilsynsførende overhøring af ældste klasse, bagefter mødte yngste klasse. Ved samme lejlighed indviedes et flag, som børnene havde samlet ind til og givet skolen. „Alle Børnene samledes i Skolestuen og sang en Julesalme, Lærerinden og Formanden bredte flaget ud. Fmd. takkede for Flaget og mindede Børnene om den Glæde, de vilde føle hver Gang de saa, at Flaget var hejst, fordi de havde været med til at købe det. De gik alle ud til Flagstangen, hvor den 7 årige Svend Madsen hejste Flaget, mens der blev sunget „Hil dig, vor Fane“, og til Slut udbragtes et Leve for Dannebrog. Bestyrelsen var også mødt, og de serverede kager og Sommerdrik (!) for Børnene“.

Gennem krise- og krigstider.

Så dukker der igen en regnskabsbog op. Den går fra 1932 til 1945, og den kan sammen med den temmelig lakoniske forhandlingsprotokol fortælle et og andet af interesse om skolens ve og vel. Den oplyser bl. a., at Jørgen Rasmussen, Hejninge, i 1932 har forstrakt friskolen med et lån på 900 kr., og i det følgende år afdrager skolen 200 kr. på lånet. I 1935 har man optaget en kassekredit og skynder sig at betale ham de resterende 700 kr., men ved årets slutning må han have puttet dem i skolens kasse igen, så der kan blive balance. Nu er statstilskuddet ellers kommet op på 2.084,50 kr. om året og 150 kr. fra kommunen. Men lærer *Julius Gerlach*, der i 1936 afløser Karen Nielsen, skal have 2.200 kr. plus som sædvanlig fri bolig, lys og brændsel. Ved generalforsamlingen 1937 drøftes muligheden af at få et mindre stykke jord til urtehave for læreren, men der ses ikke at være kommet mere ud af det. Det næste år forhandler man om skolens toiletforhold, hvor en forbedring menes påkrævet snarest muligt, men

bestyrelsen kommer en måned senere til det resultat, at man ikke kan klare de store udgifter. Men allerede i juni samme år er der generalforsamling, og her kommer store planer frem: Opførelse af en tilbygning med wc, håndvask og drikkekumme m. m., og ved håndoprækning bestemmes, at der desuden skal indrettes et lokale til småsløjd. Det oplyses, at man har tilbud på tilbygningen på 1.700 kr. Men i august har bestyrelsen konstateret, at der ikke er vand nok på skolens grund og beslutter at henlægge byggeriet til senere, og en generalforsamling i september indvilliger i henlæggelsen til den ordinære generalforsamling. Ved denne i marts 1939 aflægger formanden gdr. *Niels Nielsen* beretning og omtaler bl. a. skolens udflugt til Sønderjylland og takker på børns og forældres vegne lærer Gerlach for den gode tur. Og så tager man den store ske i hånden og vedtager at indlægge vand fra Holmstrup vandværk, bygge tilbygningen med sløjdlokaler og 3 wc'er. Der er tegnet 1.035 kr. blandt medlemmerne, og tømrer Arnold Jensen får besked om at gå i gang omgående. – Ved et møde på skolen i oktober 1939 kan man tage de nye lokaler i øjesyn. Udgiften for det samlede byggeri bliver noget større end først beregnet, nemlig ialt 4.021,17 kr., og der optages derfor et lån i Bondestandens Sparekasse på 2.500 kr. – Da gdr. Adolf Christensen ønsker at fratræde som tilsynsførende, vælges forstander *Erik B. Nissen* i stedet, og som tegn på det gode forhold, friskolen har til kommunelæreren, *Aage Ellehauge Hansen*, vælges denne til stedfortræder.

Skolen er i god gænge, og ved generalforsamlingen den 2. april 1940 kan det oplyses, at der er 45 børn i skolen. Som et tegn på krigens mørke skyer nævnes det, at brændselsspørgsmålet kan komme til at volde vanskeligheder.

1941 afløstes grd. Niels Nielsen af sognefoged *Thorvald Frandsen* som formand, og hans sirlige skrift pryder resten af regnskabsbogen, der går til 1945. Trods besættelsen og dens vanskeligheder vedtoges det at afholde et etdags friskolemøde med indkvartering af tilrejsende. I regnskabsbogen afspejles det i udgift til leje af flag og til kaffe, kager, øl og sodavand. Hvad der ellers er foregået, henligger i det dunkle – i hvert fald har det ikke afsat spor i aviserne.

Mindre festligt har det været ved generalforsamlingen det følgende

år at måtte konstatere et underskud på 1.099,69 kr., men 4 mænd er på stedet parate til at yde hver 100 kr., og man vedtager så at forhøje skolepengene med 1 kr. pr. barn pr. måned fra 1. januar 1942. Da lærer Gerlach havde opsagt sin stilling til 1. november, måtte man i gang med at søge afløser. Det blev to lærerinder, der kom fra Mors: *Ingeborg Anker Møller* og *Ingeborg Jensen*, der 1. december tiltrådte pladsen for 3.000 kr. tilsammen. Den første hørte til den kendte frimenighedspræsteslægt fra Klim, den anden havde 1936 været lærerinde på Antvorskov Højskole. Nu tog de i fællig fat på friskolearbejdet med beundringsværdig energi. Lidt svært følte det for dem, at der ligesom ikke var rigtig plads for et arbejde ud over selve skolearbejdet. Læreren på kommuneskolen, Aage Ellehaug Hansen, var gode venner med hele friskolekredsen, sad i menighedsrådet, valgt på grundtvigsk liste, var med i ledelsen af både gymnastikforening og foredragsforening, og hvad der ellers foregik i forsamlingshuset, og friskolekredsen kom flittigt til møderne på højskolen. Det var ikke så let at få albuerum. – Børnetallet var i en nedadgående periode, og underskuddet førtes over fra det ene år til det andet, indtil man i 1943 resolut optog et lån i Bondestandens Sparekasse på 5.500 kr. til 4½ %.

Nu dukker der en stor protokol op, der viser sig at være en slags dagbog over de vigtigste begivenheder, begyndende 1943, hvor den fortæller om en tur til København med ældste klasse. Det er ikke så lidt, man har nået at se: Zoologisk have, Langelinie, Nationalmuseet, Rigsdagen (hvor der på den tid ikke måtte komme besøgende, men skolen fik alligevel lov), den kongelige hestestald, hvor prinsesse Margrethes lille pony samlede interessen og ligeledes den hest, der havde slået kong Christian af – „det var ikke rosende Ord, der faldt til den“. Så var man i Tivoli, hvor en dreng blev borte, så lærer Johs. Madsen måtte blive tilbage og vente på ham. Ved hjemkomsten ved midnat fik man dog besked om, at han var fundet og kom med lærer Madsen næste morgen.

Fra året 1944 omtales bl. a. 75 års jubilæet den 3. maj. Det indledtes om morgenen, hvor Ingeborg Anker Møller holdt morgenandagt for børn og en del fremmødte forældre. Derpå hejstes flaget. I skolestuen

serveredes is og lagkage, skænket af gdr. Gunnar Christensen, Rødkildegården, og Ingeborg Jensen fortalte om Christen Kold. – Om aftenen var der fest i forsamlingshuset, hvor der var fuldt hus trods en rasende orkan. Friskolelærer Ankerstrøm, Forlev, holdt ifølge Sorø Amtstidendes referat foredrag om friskolesagen og dens betydning og de mænd, der havde tjent den. Ved kaffebordet var der en lang række talere begyndende med formanden Thorvald Frandsen, der mindedes sin gode skoletid bl. a. hos lærer Hammer, der var hans første lærer, og det var hans første lærerplads, „så vi var nok lige uerfarne begge to“. Flere tidligere lærere og gamle elever havde ordet, ligeledes provst Holmgaard og som repræsentant for forældrene gdr. Gunnar Christensen. – Ved generalforsamlingen tidligere på året noteredes det, at formanden rettede en hjertelig tak til lærerinderne for deres dygtige arbejde i skolen. Året efter har man fået balance i regnskabet, og formanden kan oplyse, at børnetallet er på 24, og at skolepengene ligger mellem 7 og 11 kr. pr. barn. Peder Jørgensen, Hyllerup, foreslår, at der oprettes et skolefond, der kan træde til i økonomisk vanskelige tider – planen henlægges, indtil man kan se, hvordan det vil gå med den kommende nye lov om statstilskud til friskolerne. – 1943 blev Antvorskov Højskole beslaglagt af tyskerne og var beslaglagt, sidst af flygtninge, til marts 1946, og det er nok forklaringen på, at de to lærerinder ved generalforsamlingen marts 1946 takkes af formanden for de månedlige møder, der var blevet afholdt i vinterens løb i stedet for læseaftenerne.

1947 gik Thorvald Frandsen af som formand og efterfulgtes af gdr. *Herluf Frandsen*, Landsgrav. En vigtig opgave blev at finde en ny lærer. De to lærerinder var fra september 1946 knyttet til friskolen i Rødding, og deres afløser, *Niels Høeg*, blev kun et år i Landsgrav.

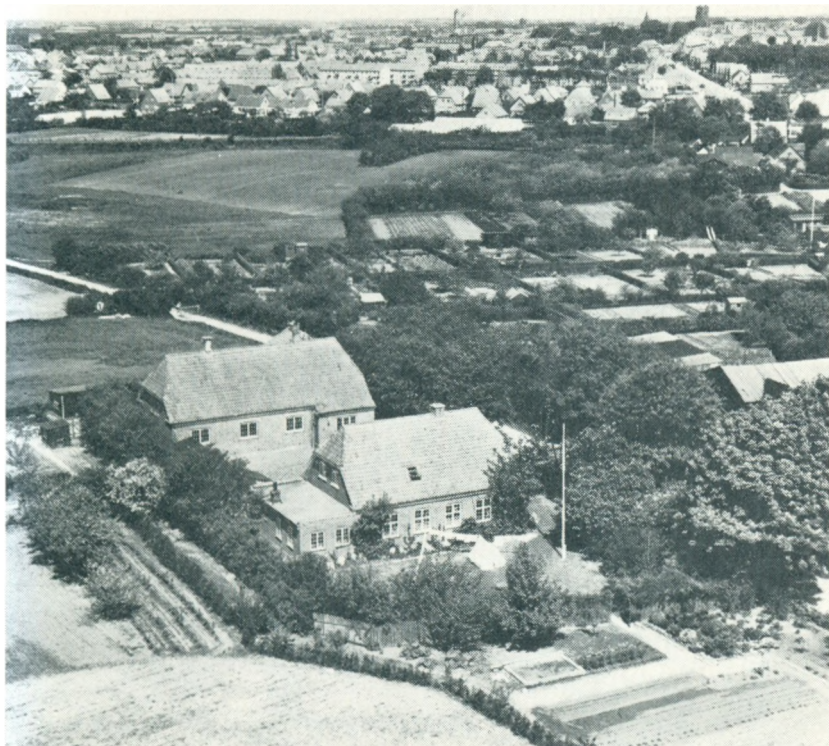
Stabilisering og ny vækst.

Takket være den nye friskolelov af 1946 kunne man nu byde friskolelærerne betydeligt forbedrede kår. Deres løn skulle være mindst på højde med andenlærerens på landet, og da staten gav 50 % af den i tilskud, var det til at bære for skolekredsen. – Det nye lærerpar, der september 1947 rykkede ind i friskolelærerboligen, var *Niels* og *Herdis*

Helveg Povlsen. Han var landmandssøn fra Djursland, uddannet på Elbæk lærerskole, havde en tid undervist på Egaa efterskole, hvor han fandt sin kone. Det var dygtige folk, der nu i en lang årrække skulle lede friskolen, og de blev hurtigt afholdt af både børn og forældre. Povlsens gode evner til at fortælle fik børnene til at lytte, og han forstod at få dem til at interessere sig for, hvad der foregik både ude og hjemme, så de på et forbløffende tidligt tidspunkt blev ivrige avislæsere – „for de skulle jo snakke med Povlsen om det“, sagde de. Povlsens egen håndsnilthed kom også børnene til gode. Når forældrene tænkte på deres egen uudholdeligt kedsommelige sløjdundervisning og vidste, at den trofast praktiseredes videre i samme spor i den offentlige skole, fik de noget af et chok, når børnene fra friskolens første klasse kom hjem med en motorbåd af træ, hvor de både havde anvendt sav, høvl og stemmejern, og så havde læreren selv sat skrue og elastik på, så båden straks kunne søsættes, og det varede ikke længe, inden julegavebordene rundt i hjemmene prydedes med udskårne fade og skåle af træ, udarbejdede af poderne, der var revnefærdige af stolthed.

Elevtallet var de første år nedadgående, i 1951 helt nede på 21, men så vendte det. Højskolelærer, redaktør *Thorvald Laursen* satte sin dreng i friskolen og anbefalede ægteparret *Stubbe Østergaard* og *Marie Louise Paludan* ved Sorø Amtstidende at gøre det samme. Det blev vist noget i retning af en oplevelse for dem at mødet livet i friskolen og friskolekredsen, og det kom til orde i de artikler, fru Paludan skrev. Friskolen fik presse! Nu blev der skrevet om juletræsfester, om udflugter og om Povlsen og hans kones skolekomedie-arrangementer, hvor alle børnene spillede med til almindelig jubel både for dem og for deres forældre. – Nu steg børnetallet, også fordi flere forældre i Slagelse foretrak den lille skole frem for de store kommuneskoler i byen. Her i den lille skole kunne børnene i højere grad møde en forstående individuel behandling og forældrene en nærmere kontakt med skolen og dens lærerpar. I tiåret for Povlsens ansættelse nåede børnetallet op på 45.

Intet under, at man i bestyrelsen trods underskud på driften, der foreløbig klaredes med optagelse af lån, begyndte at drøfte udvidelsesmuligheder. 1955 havde skolen et overskud på 2.145,25 kr., så man flottede sig med en symaskine og et leksikon! Men ellers var det

Luftfoto af friskolen efter byggeriet i 1960

byggeri, der drøftedes ved bestyrelsesmøder og på generalforsamling. 1956 kom planerne på realiteternes faste grund. Aktieselskabet Landsgrav Forsamlingshus vedtog at overdrage huset til friskolen – det var omtrent de samme folk begge steder – og så omdannedes friskolen til en selvejende institution med de fordele i henseende til statsstøtte, dette indebar. Derpå gik planerne ind i undervisningsministeriets store køleskab.

Ved generalforsamlingen i marts 1958 afløstes Herluf Frandsen af gdr. *Niels Lundsgaard* som formand, så det blev ham, der kom til at gennemføre det store byggeri. Byggetilladelsen forelå allerede au-

N. Helvæg Povlsen og frø Poulsen med »Lille klasse« 1960

gust 1958. Imellem skolen og forsamlingshuset opførtes en garage og en læmur, forsamlingshuset forlængedes mod vest, så der blev plads til skolekøkken og to klasseværelser, hvoraf det ene kunne bruges som scene. Endelig i december 1959 – 90 året for skolens begyndelse – kunne der holdes indvielsesfest med over 100 deltagere. Formanden redegjorde for byggeriet og oplyste, at det kom til at koste omkring 180.000 kr. plus inventar, og at man havde fået flere værdifulde gaver, bl. a. 60 stole fra forsamlingshusets aktionærer. Statskonsulent Roar Skovmand talte om vækkelsen i forrige århundrede i Vestsjælland og arbejdet for at rejse Hindholm højskole. En række talere havde ordet, før Helveg Povlsen sluttede af med en tak til skolekredsen, håndværkerne og arkitekt Corfitsen. Han sluttede: „Hvorfor har man friskoler i vore dage? Børneopdragelsen foregår efterhånden næsten pr. hulkort. Ordet er blevet devalueret, men skal et menneske meddele sig til et andet, kræver det liv, ord, ikke højtravende ord, bare ord, børnene kan forstå. Det gør heller ikke noget, at de lærer, der er andet end teknik, hvor glimrende *det* end er“.

Det stigende børnetal og de voksende krav til undervisningen nødvendiggjorde ansættelse af flere lærerkræfter. I 1954 ansattes en time-lærerinde i sprog, og 1960 knyttedes en lærerinde, *Dorte Nielsen*, fast til skolen. I det tidligere balkonrum i forsamlingshuset indrettedes en nødtørftig bolig til hende – og i dette „vægskab“ måtte hun foreløbig indrette sig. – 1961 købte skolen af gartner Henriksen et stykke jord vest for skolen til lege- og sportsplads. Fra december blev gdr. *Peter Hansen*, Baunhøjgård, antaget som gymnastiklærer for de store drenge.

Da Niels Lundsgaard flyttede til Mullerup, ønskede han at gå af som formand, og i hans sted valgtes ved generalforsamlingen 1964 konsulent *Kjeld Petersen*. Regnskabet, hvis talstørrelse ville have fået de gamle til at falde besvime om, balancerede med 101.428,67 kr. Børnetallet, der havde været oppe på over 60, var igen lavere, og det fik et følgende bestyrelsesmøde til at beskæftige sig med tanken om en børnehaveklasse, og så tog man igen fat på udvidelsesplaner, der denne gang skulle rumme en mellembbygning med en større elevgang og et klasseværelse. – Børnehaven kom i gang i 1965 med fru *Gertrud*

Jørgensen som leder, foreløbig tre gange om ugen. – Og så indsendte man igen ansøgning om byggetilladelse.

Skolen var efter sommerferien 1965 kommet godt i gang med over 60 børn, da den rantes af et tungt slag: Efter få dages sygdom døde Helveg Povlsen af et hjerteslag. Han havde selv været forberedt på ikke at blive gammel og havde forlængst bestemt, at han ville begraves i sit hjemsgn på Marie Magdalene kirkegård ved Ryomgård. Bisættelsen fandt sted fra Sct. Peders kirke, hvor Povlsen ved sin død var menighedsrådsformand, og friskolekreds og friskolebørn fyldte kirken for at sige farvel til den afholdte skoleleder. De, der kendte Povlsen godt, mindedes den gode ven med det mærkeligt sammensatte sind – udpræget humoristisk sans parret med tilbøjelighed til sortsyn og mismod – et skrøbeligt legeme, men en stædighed, der ikke bøjede af for vanskeligheder – et skabende menneske, der frydede sig over børnene og over blomsterne i haven.

Foreløbig konstitueredes fru Povlsen som leder af administrationen og frk. Nielsen som leder af undervisningen, der klaredes ved vikarkræfter på egnen. Fru Povlsen byggede et hus i privathaven syd for skolen, og i april 1966 flyttede den af 11 ansøgere foretrukne overlærer *Svend Aage Holgersen* ind i lærerboligen. – Det blev en kortvarig historie, da det temmelig hurtigt viste sig, at den nye leder ikke var fortrolig med den ånd, skolekredsen og forældrene ønskede skolen ledet i. Han var grebet af Rudolf Steiners ideer, ikke blot på det skolemæssige område, men som livssyn, og for ham var skolen en „lille skole“, han kunne forme efter sine egne ideer. Da modsætningen kom frem, indgav han sin afskedsbegæring, så stillingen igen blev opslået ledig. Ved en ekstraordinær generalforsamling i august enedes man om at vælge den hidtidige fortstander for Hjemly fri- og efterskole *Gunner Oxe* og hans kone *Bodil* til skoleledere. Da *Oxe* ønskede at bygge eget hus, kunne lærerboligen frigøres til andet formål. På første sal indrettedes en lejlighed til frk. Nielsen og i stuen lokaler til børnehaveklassen, der 1967 blev reguleret med undervisning 5 dage om ugen. Ved generalforsamlingen 1967 kunne lærer *Oxe* oplyse, at skolen havde 59 børn og børnehaveklassen 18. Det vedtoges at fastsætte normalbidraget i skolepenge til 40 kr. månedligt for det første

barn, 30 kr. for det andet, 20 kr. for det tredie. Kommunens tilskud blev 1967 forhøjet til 2.000 kr., Slagelse kommune gav 1.000 kr., og det var sammen med det i friskoleloven af 1963 stærkt forhøjede statstilskud – for 1966 ialt 117.928,00 kr. – en uundværlig hjælp til at drive en moderne skole med tilstrækkelige lærerkræfter og hensigtsmæssigt udstyr. Skolepengene samme år beløb sig til ca. 21.000 kr.

Det stigende børnetal – ved generalforsamlingen i 1968 oplystes det at være 82 og 88 i det nye skoleår – stillede så store krav til lokaler, at byggeriet omgående måtte i gang, og i maj forelå ministeriets tilladelse. Efter sommerferien kunne arkitekt Juel Lauridsen tage fat og sammen med håndværkerne bevirke, at vinterens rengøring blev et næsten uløseligt problem, men håbet om de kommende herligheder hjalp alle gennem virvarets måneder. – De samlede byggeudgifter beregnedes til 312.000 kr., men så vil man også have lokaler tilstrækkelige til en virkelig klasseinddeling – hver klasse sit rum, foruden faglokalerne. – Det blev i sin tid overvejet, om skolen skulle overbygges med en efterskole, senere talte man lidt om en realafdeling, men ved skoleloven af 1958 fik friskolen indstillingsret til realafdelingerne ved gymnasiet og kommuneskolerne, og det konstateredes med glæde og stolthed, at de børn, friskolen indstillede, klarede sig godt.

Sådan går Landsgrav friskole godt rustet ind i den nye tid med alle dens stigende krav til undervisning af børnene, så de kan være dygtig-gjort til den videreuddannelse, tiden nu kræver. I henseende til rammer og kår er der himmelvid forskel fra Hans Knudsens tid og lang tid efter – tænk på det første statstilskud på 184 kr. for et år! Men den, der har lejlighed til at følge livet i de nye rammer og under helt andre kår, vil med glæde mærke, at det, der var målet for de forældre, der begyndte for hundrede år siden, er det samme i dag for nutidens forældre. Måske vil man nok bruge lidt andre ord og udtryk end dengang, men meningen er den samme – det er ønsket om, at skolen sammen med hjemmene skal hjælpe børnene til at blive *levende* mennesker, ud fra den betragtning, som Hal Koch gjorde gældende, da han engang sagde: „Menneske er ikke noget, man er – det er noget, man bli'r!“.

Erik B. Nissen.

Fru Marie-Louise Paludan, Bonn :

Hvor på kloden finder man sådan en skole-?

Da jeg til jul denne gang, igen i et nyt land, pyntede mit juletræ med al min veltjente og minderige danske julepynt, faldt jeg i tanker over hjerterne fra Landsgrav friskole. Vi har nemlig endnu nogle af de hjerter, som forældrekrederen hvert år plejede at fremstille ved en hyggelig aftenkomsammen før skolens juletræ. Det gjorde man ialfald i vores tid, for 16–17 år siden, og jeg regner da med, at man stadig gør det.

Det synes os kun retfærdigt, at vi har fået nogle af disse papirhjerter med os ud i verden, siden vi til gengæld har efterladt en betydelig part af vort eget hjerte i Landsgrav.

Det særlige ved disse julehjerter er, at de er af flere slags. Nogle er korrekte, som hjerter egentlig skal være, indviklet flettede. Andre er mere enfoldige, af den type, som man limer sammen af to cirkelrunde stykker, der foldes midt over. Det kan selv den mest fummelfingrede finde ud af. Og disse fummelfingrede hjerter fremkalder hos mig ganske tydeligt den varme og muntre stemning i den kakkellovnsfyrede skolestue, hvor vi forældre, efter at have sunget både længe og vel, sad sammenfoldede ved de lave, blækkede pulte og beundrede hinandens anstrengelser med saks og klister og de mere eller mindre skæve resultater deraf med den største velvilje. Nogle strikkede og syede julegaver, andre røg bare, mens lærer Povlsen med sin smukke Bjørnsonske skolemesterstemme læste en eller anden solid julefortælling af en god forfatter højt for os.

Stemmen, ordene, varmen, den gode fornemmelse af at være med i en helhed, hvor hver præsterede sit efter evne, hvor ingen drillede ondskabsfuldt, kun venligt, og hvor i det hele taget *alle ville hinanden*

vel – det fik mig hvert år til at tænke på, hvor heldige mine børn var, at de kunne have deres daglige gang i en skolestue som denne. Børnene har siden bekræftet, at også de allerede dengang syntes, at de var heldige, og at de stadig mener det.

Siden de dage har vi haft 4 børn i skole i elleve forskellige skoler i flere lande. De har allesammen været gode, tildels herlige skoler. Jeg har snakket med talrige glimrende pædagoger og skoleledere, jeg har været til talløse hyggelige forældremøder og drukket endeløse kopper the med flinke og sjove forældre, mens vi ventede i køerne foran sprog- og matematiklærernes katedere – men intetsteds har jeg oplevet, at forældre, elever og lærerstab kunne være én jævnbyrdig kreds, med samme frihed til at ytre sig og samme ret til at blive hørt, som i Landsgrav friskole. Denne følelse af jævnbyrdighed, ganske uanset den enkeltes alder, position, evner og anlæg, denne fundamentale og kærlige respekt for medmenneskets individualitet – den oplever man formentlig intet steds renere end hist og her i Grundtvigs og Kolds fædreland.

– Jamen, I vil da ikke lade det lille barn traske hele den lange vej til skole fra Parkvænget til Landsgrav, ad hovedvej nr. 1, hver dag? spurgte hovedrystende venner, da vi i sommeren 52 lod vor kun lige 6-årige Clemens begynde i Landsgrav friskole.

Vi hævdede deroverfor, at en lang skolevej er en gave til et vågent barn, en gave af den slags, som møl og rust ikke fortærer – og det er sandt – og så mindede vi dem i øvrigt om, at Christen Kold i 1847 vandrede på sin fod fra Triest til Thisted, kørende sine få ting på en lille trækvogn. For vi havde læst i bøgerne; det skal man altid gøre.

Dér stod også, at Kold holdt op med at være lærer, da det pludselig gik op for ham, at børn ikke skal plages med at lære Balles lærebog udenad, men at der skal fortælles for dem. Da han ikke kunne finde et lærerjob, hvor han ikke var tvunget til at bruge Balles lærebog, lærte han sig resolut bogbinderi, drog til Smyrna som tjener hos en missionær-præst og nedsatte sig i 1842 som bogbindermester i Smyrna. Det var derfra han 5 år senere vandrede hjem.

Jeg tog min hat af for Kold, da jeg læste det. Jeg syntes ikke, at

jeg havde lært noget om det i skolen; jeg havde ialfald glemt det igen. Men sidenhen er det mere end én gang sket, at vi i udlandet har truffet unge danskere, som med samme opfindsomme selvhjulpenhed og samme ligevægtige indre kompassikkerhed som Kold har skaffet sig viden, rejsemuligheder og levebrød derude. Og så har det vist sig, når man kom i snak med dem, at de havde gået i friskole hjemme i Danmark – en enkelt endda i Landsgrav. At friskolen i særlig grad holder sindene åbne og ånden og eventyrlysten vågen, at den fremmer børns naturlige videbegær i stedet for at dæmpe det – det er jeg ikke i tvivl om nu, når jeg ser mig om blandt mine børns Landsgrav-kammerater og andre friskoleelever, jeg har mødt. Og der har jo også været sammenligninger at drage med visse af de ovennævnte ellevise skoler.

I friskolen, opdagede jeg efterhånden, siger man ikke til et barn, at „det kan du vist ikke klare“. Man opmuntrer tværtimod hver enkelts evner, så langt de rækker, og så rækker de forbavsende langt. Frimodig selvtillid præger på indtagende måde friskolebarnet. Efter et hyggeligt år i den lille klasse kom således vor søn Jan, der havde opfattet, at der var 3 dejlige prinsesser på Amalienborg som i eventyrene, hjem og sagde: „Hør, hvornår skal kongen egentlig til at holde sådan nogen konkurrencer om, hvem der skal have prinsesserne?“.

Han var nemlig parat til at deltage i enhver rimelig form for prøve, og han mente da også, at han og hans ven Ebbe kunne have en absolut rimelig chance i enhver dyst, vel endda lidt bedre end de fleste . . .

Men om alt det vidste jeg endnu ikke noget i 1952. Friskole som sådan var mig et ukendt begreb, som også højskole havde været det i det bymiljø, jeg kom fra. For min mand var friskoletanken derimod ikke fremmed, for kolleger på daværende „Sorø Amtstidende“ heller ikke. Jeg hørte om Landsgrav friskole. Det lød godt. Det lød sandelig interessant. Jeg cyklede derud og fandt et lærerpar, som jeg hellere end gerne selv ville have gået i skole hos – og så den skolestue! Man havde da læst „Løgneren“, havde da også læst Bjørnson, vidste da nok, hvordan en rigtig skolestue skulle se ud. Og sådan så den ud.

Dengang var skolen ikke så stor og fin som nu. Der var det ene

klasseværelse og vistnok omkring tredive børn i store og lille klasse tilsammen. Gymnastik foregik i forsamlingshuset, med alt tøjet på, og sløjdsal fandtes ikke. At skaffe høvlebænke var netop et af de problemer, der kom på dagsordenen i vor første tid i forældrekredsen. At det blev løst, og godt løst, kan enhver i dag se for sig selv. Meget stolte var vi af det, og en masse sløjd lærte ungerne, selv de fummelfingrede, dels på grund af høvlebænkene, dels og især fordi lærer Povlsen var så dygtig og så tålmodig.

Det var dejligt at se skolen vokse. Men det var nu som det skulle være med lokalerne, også dengang de var trange. Havde man ønsket at sætte sit barn i en stor skole, så kunne man jo nemt have gjort det. Bortset fra, at man havde måttet vente et år, det rene spild af et skolemodent barns tid. Men jeg mindedes med gysen min egen underskole-tid i en stor privat pigeskole, med 32 væmmelige pigebørn i hver klasse, drilleri og forfølgelser på legepladsen, skrap hakkeorden og planmæssig kanøfling af de aparte. Det kan man godt overleve, men man ønsker ikke sit eget barn det.

Derfor vandrede altså Junior til Landsgrav og hjem igen hver dag, iført blåt regntøj, som den elskelige fru Povlsen utvivlsomt måtte trække både af og på ham, al skolemodenhed til trods, og tørre ved kakkelovnen efter hvert frikvarter sammen med 10–12 andre fortræffelige unge banditters våde vanter, sokker og deslige – og han var lykkelig. I læsning, som var hans stærke side, kom han hurtigt på det lidt mere fremskredne hold, mens han i en almindelig skole muligvis havde måttet kede sig til sløvhed i halvårsvis over at høre andre stave „k-o siger ko“. I regning blev han til gengæld på sit lave begynderstade længe og vel og fik lov til at tage sin tid til det. Det er fordelene ved individuel undervisning i små klasser med flere aldersgrupper.

Men endnu vigtigere var det, at han sammen med alle de andre hørte lærer Povlsen fortælle. Historie, geografi og bibelhistorie – eller bare fortælle. Altid personligt, igangsættende, spændende, tankevækkende; næring for barnesjæle. Lærer Povlsen var en skolemester af de helt sjældne. Han havde et rigt fortællertalent og en stor naturlig autoritet og var i lige grad elsket, beundret og respekteret af sine

elever. „Synes du ikke, at han lignede lærer Povlsen?“ sagde en af mine sønner, da vi havde set filmen om Thomas More, „A Man for all Seasons“. Det er rigtigt, og det siger faktisk det hele.

Lærer Povlsen gav sine elever meget, bl. a. begreber om ret og retfærdighed, frihed og ansvar. Men han gav dem også næring for fantasien, *syner*, og det er vigtigt, for dem skal man have tidligt. Det forholder sig nemlig virkelig sådan, som Grundtvig siger, at et menneske kan i sit liv og sit virke kun nå så langt, som det i ungdommen drømte det. Måske ikke så langt, men i hvert fald ikke længere. . .

Når man nu dertil føjer, at fru Poulsen på sin stille, venlige, kloge og humoristiske måde gav børnene lige så meget – og heldigvis stadig gør det – så er det egentlig ikke sært, at de aldrig var kede af at gå i skole. Tværtimod var de utrøstelige, når de måtte blive hjemme med forkølelse eller sligt, for der foregik altid noget morsomt i skolen – komedie og fastelavn, højtlesning og samlemærker og fødselsdage. Alle var med til alting, alle blev taget i brug og fik alle evner strakt.

For forældrene foregik der også adskilligt. Jeg har en erindring om, at vi samledes ofte, medbringende lagkager og æblekager i glaskåle, og at det for mig var en indførelse i en ny verden, hvor man var akcepteret, selv om man kom udefra. Ikke nogen lukket klub, men en tolerant, venlig og ligevægtig kreds, der åbnede sig. En gang husker jeg, at det blev lovlig meget med den ligevægtighed for min smag. Det var, da der gik ild i juletræet under provst Holmgaards tale, og alle lod, som om de ikke lagde mærke til det, før talen var forbi. Jeg fandt det underligt, men tav da også stille. Skik følge. . .

Jeg kan godt se, at man må vogte sig for at tænke med for megen romantik på den gamle tid og den lille skole, hvor god den end var. Evig stilstand er død, som bekendt, og skolen voksede jo da også kraftigt i vor tid, og vi så med begejstring det første nybyggeri færdigt. Nu bygger man altså igen, og man har fået børnehaveklasse, og man stiler mod 7 klasser med 16 børn i hver. Det er strålende tegn på liv og fremgang; det er glædeligt, og det er godt. Det er formentlig også helt nødvendigt, at friskolen vokser, hvis den ikke skal forblive en evig underskole, der hele tiden må aflevere sine vægne, videregående elever til andre skoler. Og med et elevtal som det planlagte er det

også muligt at bevare overskueligheden, helhedsfølelsen og den personlige kontakt mellem alle. De ting er væsentlige, og de vil blive det mere og mere i den datamaskinetid, der allerede er begyndt.

Friskolen skal ikke databehandle og programmere sine elever, men se på dem med venlige menneskeøjne og tale til dem med levende menneskestemmer, forskelligt til hver enkelt, efter enhvers behov. Det er krævende, men det er opgaven. Det er den, der skal løses, også i den nye bygning og i de næste hundrede år. Lykke til! Og tak for det, der har været. –

Marie-Louise Paludan

Bonn, januar 1969

1969

Gunner Oxe:

Friskolen og dens muligheder

Når man står over for et jubilæum og gør sig nogle tanker i den forbindelse, vil man vel uvilkårligt drage sammenligninger mellem før og nu, og står man midt i skolearbejdet, er det naturligt samtidig at prøve på at gøre sig klart, hvilke opgaver og muligheder, dette arbejde rummer.

I de første friskoler og friskolekredse blev der selvfølgelig skabt traditioner i skolearbejdet og samarbejdet mellem forældre og skole – måske også i ideer og tankegang.

I dag er traditioner ikke særlig på mode. Men alle traditioner løber man ikke fra uden at miste noget værdifuldt. En stor del af det, vi foretager os – i skolen og mange andre steder – er jo at bygge videre – og så må der være en grund.

Hvis de handlinger, vi foretager os, og de ideer, vi har, kun holdes i hævd med den begrundelse, at sådan var det før – hvis de ikke i sig selv har nogen værdi for os, så er det „døde“ traditioner, som det gælder om at komme af med. Ofte kan vi vist være lidt langsomme i vendingen med hensyn til at kaste sådanne traditioner over bord.

Men i friskolen fra dens ældste tid er der ideer, som også i dag har værdi og livskraft. Af disse er der for det første den, at børnenes undervisning og opdragelse er forældrenes sag og ikke i første række samfundets.

Der gives et tilbud om undervisning i de offentlige skoler; men ønsker forældrene ikke at udnytte det, må de på anden måde sørge for, at deres børn bliver undervist forsvarligt, og de har selv det fulde ansvar for, at det sker. Har forældrene ansvaret, må de selvfølgelig også have mulighed for medleven og medindflydelse. Det kan praktiseres i

friskolen, bl. a. fordi der er tale om en lille og selvstændig skole med stor frihed i selve skolearbejdets tilrettelægning, idet myndighedernes eneste krav her er formuleret således, at „undervisningen skal stå mål med, hvad der almindeligt kræves i folkeskolen“.

Et andet forhold, der styrker forældrenes indflydelse er, at en lærer kan afskediges, hvis forældrene ønsker det. Det er jo også en væsentlig begrundelse, og i friskolen er den altså tilstrækkelig. Nogen vil måske hævde, at det kan udnyttes som pressionsmiddel. I praksis fungerer det nok de fleste steder sådan, at det stiller et krav om samarbejde til både forældre og lærere, og så er det kun gavnligt.

Foruden det ovennævnte har friskolen altid været præget af det personlige. Her tænker jeg først og fremmest på det personlige forhold mellem lærer og elev. Det er betydningsfuldt både menneskeligt og rent skolemæssigt, og for mig at se mere værdifuldt end alle pædagogiske ideer og forskellige former for metodik – uden at der dermed skal være blot antydnet noget ringeagtende om disse ting. Dette personlige forhold er, når det er bedst, præget af en naturlig gensidig tillid, som altid vil være det bedste grundlag for samarbejde og samvær. Friskolen har sine større muligheder her, fordi den er en lille skole.

Desuden har den personlige kontakt mellem lærere og forældre altid været betydningsfuld i friskolen, og her er mulighederne naturligvis også størst i den lille skole! Denne kontakt må hverken i dag eller i fremtiden forsømmes, fordi den er med til at styrke og uddybe lærerens forståelse af børnene og dermed den personlige kontakt på det felt, hvor den er vigtigst. Det stiller krav til både forældre og lærere.

I ovenstående har jeg nævnt noget af det, der altid har været og endnu er noget fundamentalt for friskolen. Men på mange områder er friskolen i dag anderledes, end da den startede – og da tiden er en anden og omstændighederne ændrede, må den være det, hvis den skal være livskraftig og have sin berettigelse. Her er det vigtigt at få kastet de „døde“ traditioner over bord.

En forskel fra tidligere tid til i dag skyldes de ændrede økonomiske kår i samfundet som helhed. De forældre og lærere, der skabte de første friskoler, og mange af dem, der førte dem videre, bragte virke-

lig følelige materielle ofre for at kunne drive dette skolearbejde. Det er en betydelig forskel fra tilstandene i dag – i hvert fald, hvad lærerne angår, men også for langt de fleste forældre. Det havde nok den fordel, at man tiere tænkte alvorligt over meningen med en sådan skole. Måske førte det også for manges vedkommende til, at man blev en varmere tilhænger af de ideer, skolen byggede på.

En anden forskel, som måske hænger sammen med det lige nævnte, er, at friskolekredse ikke er de lukkede kredse, som de nogle steder har været. I dag ønsker man ikke at skille sig ud eller „føle sig bedre“, selv om der stadig er udenforstående (eller uforstående), der hævder det. Man ønsker i friskolen at gøre det, man mener er bedst for børnene. Men tolerancen er større end før – fanatismen er væk. Det er et fremskridt, men kan resultere i en svaghed. Man kan blive så tolerant, at man slet ikke har nogen mening eller overbevisning.

Her vil jeg gerne kommentere en påstand, der de senere år af og til har været fremført – også af den nuværende undervisningsminister, der selv har gået i friskole. Man sætter et spørgsmålstejn ved den sociale ansvarsbevidsthed og demokratiske holdning hos forældre, der sender deres børn i friskole. Man mener, at de er med til at berøve den offentlige skole både forældre, børn og lærere, som kunne befordre en frugtbar udvikling i den offentlige skole. Uanset om det er rigtigt eller ej, afslører bebrejdelsen en afgjort udemokratisk holdning. Denne tankegangs konsekvens er nemlig ensretning.

I et demokratisk samfund er det frugtbart med forskelligheder både i tanker, opfattelser, institutioner o. s. v. Frihed har da kun værdi, når der er noget at vælge imellem. Er der et sted flere skoler at vælge imellem, så er friheden større, end hvor der kun er én.

Til slut nogle ord om det, man i dag – foruden det allerede nævnte – må lægge vægt på i en skole. En grundbetragtning er, at børn primært kommer i skole for at lære noget, men samtidig skal leve og trives som børn og ikke kun forberedes til at blive voksne – og til at blive nyttige samfundsborgere. Trivsel er blevet et moderne begreb. Mange har indset, at det er noget, man førhen har spekuleret for lidt på og taget for ringe hensyn til. For nylig hørte jeg spørgsmålet stillet, om det var vigtigst, at børnene trivedes i skolen, eller at de lærte noget.

Heldigvis udelukker det ene ikke det andet. Men situationer kan opstå, hvor der må vælges, og valget kan i en god skole ikke altid falde ud til fordel for kundskaberne. Gør det det, går det let ud over børnenes selvstændighed, og den er det vigtigt at styrke – også ved, at man prøver at lære dem selv at tage initiativet og selv bære ansvaret – så vidt som børn ifølge naturen kan. Det er svært – også fordi de ofte som alle andre helst vil være fri derfor. Det er nemmere, bl. a. med hensyn til samvittigheden, at følge en ordre. Og så har de jo ligesom vi fordomme med hjemmefra. Besynderligt, så konservative børn er!

Af hensyn til den enkelte synes jeg, det er forkert udtrykt, at børn skal tilpasse sig skolen. Den skal også tilpasse sig. Rigtigere er det at sige, at alle skal lære at tage hensyn. Det er kun godt at lære børnene at være kritiske, når man samtidig prøver på at lære dem, at „øv“ ikke i sig selv er noget argument.

Elever og lærere må være åbne over for nye ideer, der dukker op både i og uden for deres skole. Og så må det ikke gerne gå sådan, at man hver gang kun forsigtigt vurderer det nye for til slut at vælge at blive ved det gamle. Der er meget rigtigt i, at en skole skal være et forsøg: Den må ikke blive en i ét og alt regelbundet institution. Så er den kedelig – og ikke børnevenlig.

Gunner Oxe.

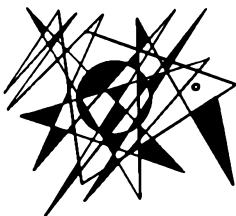
Bodil Oxe:

Børnene i dag

En slags pædagogisk rundskue kunne man måske sige om følgende spredte betragtninger, der for mig er betegnende træk fra et par års arbejde og frikvarter med børnene, til hvem dette adresseres – med en stor tak for det lune klima i vores lille skole.

Som det også gerne må, kan det tage sin tid at få begyndt den egentlige time i 1. klasse. Glæden over alt det, man hjemmefra har i hoved og lommer må naturligvis deles med de øvrige tilstedeværende – ofte mest med læreren, der blot somme tider tror at kunne have vigtigere ting for end at vise interesse, endsige begejstring over det virkelige livs udfoldelse – eller måske igen er fraværende i forundring over *så* mange store øjne i *så* lille et rum! Men tilgivelsen ligger altid lige om hjørnet. Måske gemt i en ny lille lerkrukke – eller i historien om Spidse Spuns, De syv Bjerges slemmeste troldkælling.

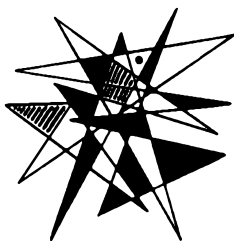
I 2. klasse elsker man næsten hver dag sin sidekammerat over alt i verden, og mange midler tages i anvendelse for at bibeholde det lykkelige forhold. Måske ligger her noget af forklaringen på, at man – som bidt af en gal regnelærer – udviser en intensivitet og selvfor-glemmelse, der senere afslører et alt for levedygtigt grundlag for en væmmelig konkurrence, som kan være sejheden selv at aflive.

I øvrigt er man da heldigvis vokset sig stor nu – og allerede blevet hæsblæsende forslagsstillere med hensyn til undervisningens tilrette-læggelse. Og her har en beundringsværdig kombination af virkelighed og fantasi bestemt sin store chance.

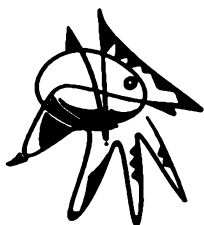

Ordet individualisme kunne man måske lære 3. og 4. at *stave*, men hvad det *dækker*, ved de bedre end nogen. Det afstedkommer en gang imellem hidsige diskussioner, der i lydstyrke kan ende i betænkelig nærhed af de tilladte decibel. – Fuldt ud klar over ethvert barns behov har de ønsker, der grænser til forlangender, såsom en meget liberal diciplin, byggelegepladser, medbestemmelse i skolens daglige ledelse samt nye knagerækker til deres tøj – og disse behovs tilfredsstillelse betinger den sunde trivsel i en ordentlig skole!

Man er helt sig selv og kender ikke til loyalt hokuspokus, men kan *se* på en uheldig lærer i veltalende tavshed.

Ret så videnskabeligt, men absolut humant, eksperimenteres der i 5. klasse med marsvin og pipfugle o. s. v. ud fra det synspunkt, at kun tilbunds gående undersøgelser forklarer på fyldestgørende måde landets biologiske mærkværdigheders adfærd. – Man er nu nået så vidt og har lært så meget, at man periodevis giver udtryk for den opfattelse, at ens evner måske ikke nødvendigvis og til enhver tid burde udnyttes mest muligt – og at al skolearbejde sikkert i højere grad, med fredelig sameksistens for øje, burde indøves ved leg.

Det er ikke for at beklage sig over, man lod sig føde til en verden af skolelærere og grammatiske øvelser, når man i en sprogtime i 6. klasse en dejlig solskinsdag pludselig føler sig overbevist om, at opfyldelsen af ønsket om en biltur ud i selveste det eksotiske bøhland uden tvivl kunne medvirke til genskabelse af barndommens arbejdsglæde. Man kunne jo tale tysk på turen!

Og som sagt så gjort – uden spor blå betæneligheder. Thi hvad er et menneske, der fratages initiativ og inspiration?

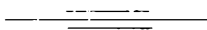

For dem i 7., der også kan rette ørerne bagud, ses det tydeligt, at ikke alt nyt behøver være godt. Man er udmærket klar over, at ofte er nye undervisningsmetoder jo i virkeligheden en slags klassiske gen-

gangere iført moderne og tidssvarende gevandter – men går alligevel med fynd og klem ind for ethvert forsøg.

På slutningen af sidste år i børneskolen erkender man med lidelse i blikket det væsentlige i sin fortsatte tilværelse: de barske realiteter, der som haglbyger fra den fremtidige pædagogiske stjernehimel vil blive udgydt over deres stakkels forsvarsløse hoveder – og korser sig højlydt over den videre grusomme skæbne, som så mange må misunde dem.

Bodil Oxe.

*Den daglige leder af børnehaveklassen,
fru G. Jørgensen:*

Børnehaveklassen

„Der er så mange glæder som perler på en snor“, lyder det livsbe-
kræftende i den grå decemberdag ude fra vejen. Det er tre af de
mindste, der kommer med hinanden i hånden hen ad fortovet. De
synger igen og igen helt ind i gangen. „Dav, fru J., så du Livet på
Decembervej i aftes??“. „Ved du hvad, min mor har fødselsdag i dag,
og jeg har fået en tand, og min lillebror har tabt én“.

De synes, det er så synd, man ingen hund har og kommer med en

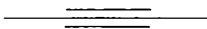
To af de små hygger sig

giraf. Den er grøn med brune pletter. „Vær så god, nu har du et dyr i huset“. „Fru J., skal vi ikke lege med ler?“. „Skal vi ikke i gymnastiksalen?“. „Skal vi ikke sy?“.

Ja, hvad er det egentlig, vi skal med denne nye tilvækst på den gamle skole? En dag, hvor vi synger: „Hvor er der så bedst på jord – hjemme hos min egen mor“, er der en lille tænksom pige, der siger: „Her er da også rart“. Det vækker til eftertanke. Det skal først og fremmest være et sted, hvor der er rart at være for os allesammen. Vi må lære at tage hensyn til hinanden, lære at være i en større flok.

Det skal være et sted, hvor man kan få hjælp til noget af alt det, man så gerne vil. Man er i en alder, hvor man har en vældig lyst til at foretage sig noget, har en masse kræfter. Derfor er gymnastiksalen et herligt sted at være. Man får lov at snuse til forskellige ting af det, der foregår i skolen.

Sådan går dagene, alt imens man glæder sig til at komme op i første klasse. Ja, „der er så mange glæder som perler på en snor“, når man kun er seks år og får en ny tand engang imellem. G. J.

Skolens formand, konsulent P. Kjeld Petersen:

Udbygning og ombygning af skolen 1959 og 1969

I 100-året for Landsgrav friskoles oprettelse og i 10-året efter sidste ombygning, kan vi nu indvi en større ombygning og tilbygning af skolen.

Efter ombygningen i 1959 bestod skolen af en lejlighed beregnet for skolelederen, 3 klasselokaler, sløjdelokale, skolekøkken og gymnastiksal med omklædningsrum og bad.

Med det stigende antal børn til skolen og ikke mindst ved oprettelse af en børnehaveklasse, kom skolen igen i pladsnød. Dette blev lettet en lille smule, da skolens nuværende leder, Gunnar Oxe, selv byggede hus, hvorved lejligheden blev frigjort til børnehaveklasse i stueetagen og en mindre lejlighed på 1. sal.

Det havde dog længe stået klart, at en større udvidelse var nødvendig, for at skolen, med det efterhånden stærkt stigende børnetal, skulle kunne drives som en 7-klasset skole med børnehaveklasse.

Skolens daværende leder, N. Helweg Povlsen, og bestyrelsen drøftede, hvorledes en udvidelse kunne foretages, og man blev ret hurtigt enige om, at det mest hensigtsmæssige måtte blive at forbinde de to nuværende bygninger med en mellembbygning. Arkitektfirmaet F. Juel Lauridsen og F. Uhlyarik, Slagelse, blev antaget til at udarbejde tegninger, der efter enkelte ændringer blev indsendt til undervisningsministeriet vedlagt ansøgning om statslån.

I januar 1966 blev skolen anmodet om at møde i ministeriet til en forhandling, da man derfra mente at kunne skaffe en bevilling, så vi kunne komme i gang straks. Det viste sig imidlertid, at denne bevilling var opbrugt, så vi ikke kunne komme i betragtning denne gang.

Ved en fornyet gennemgang af tegningerne blev det fra ministeriet

henstillet at bygge en ny toiletbygning, og senere blev det pålagt os at lave sikringsrum under en del af den nye mellembygning.

Udvidelsen af skolen, der påbegyndtes i efteråret 1968, kom derfor til at omfatte under den nye mellembygning sikringsrum, der måske kan anvendes til formningslokale o. l. I stueetagen ny toiletbygning med udgang til sportsplads fra den nuværende gang, egen indgang til lejlighed og børnehaveklasse, skolelederkontor, en stor gang, der i forbindelse med den nuværende gang giver direkte adgang til alle skolens afdelinger. I mellembygningen mod vest bliver der lærerværelse og et klasselokale. På 1. sal i den nye mellembygning bliver der to klasseværelser. Over omklædningsrummet i gymnastiksalen bliver det muligt at indrette bibliotek og læsestue. Denne sidste udvidelse giver en fordobling af antallet af klasselokaler og en tiltrængt udvidelse af indendørs opholdsrum med garderobeforhold.

Med den klassekvotient, der ønskes på skolen, skulle rammerne nu være i orden. – Der er god plads, lyse og venlige omgivelser. Det eneste, der nu er for lille, er gymnastiksalen, og en ny og større sports-hal står derfor på ønskelisten.

Skal en friskole have sin berettigelse i dag, er de ydre rammer ikke nok. Der må først og fremmest stå en interesseret forældrereds bag, som der gør ved denne skole. Men for at samle interesserede forældre, må skolen kunne byde på noget, der ikke kan fås i den offentlige skole, nemlig det noget udefinérbare, et specielt forældre-, barn-, skolemiljø, der bl. a. skabes af dygtige og interesserede lærere, der som her forstår, at få små vågne mennesker ud af den børneflokk, der bliver dem betroet.

Måtte dette også ske fremover!

P. Kjeld Petersen.

Tidligere lærere og lærerinder ved Landsgrav friskole

Hans Knudsen	3/5	1869–	1/4	1885
Karoline Nielsen	1/4	1885–	1/4	1889
Anna Mikkelsen	1/4	1889–	1/11	1892
Jørgine Hansen	1/11	1892–	3/5	1893
Martha Lomholt	3/5	1893–	1/8	1897
Karl Hammer	1/9	1897–	1/11	1898
Vigtøft	1/11	1898–	1/4	1900
P Ellekær	1/4	1900–	1/4	1903
Jens Pedersen (Tudvad)	1/11	1903–	1/5	1905
Laura Plejdrup	1/5	1905–	1/11	1909
Jens Vestergaard (vikar)	1/4	1906–	1/4	1907
Marie Thorup (Hedebo)	1/11	1909–	1/11	1919
Georg Lindstrøm	1/11	1919–	1/5	1923
Inger Nielsen	1/5	1923–	1/3	1927
Sofie Knudsen	1/3	1927–	1/9	1927
Anna Jelsbak (vikar)	1/9	1927–	1/10	1927
Marie Christensen	1/10	1927–	1/9	1929
Karen Nielsen	1/9	1929–	1/5	1936
Julius Gerlach	1/5	1936–	1/11	1942
Ingeborg Anker Møller og Ingeborg Jensen	1/12	1942–	1/9	1946
Niels Høeg	1/9	1946–	1/9	1947
N. Helveg Povlsen	1/9	1947–	7/9	1965
Inger Nielsen (sprog)	1/9	1954–	1/8	1966
Peter Hansen (gymnastik)	1/12	1961–	30/6	1968
Svend Aage Holgersen	1/4	1966–	17/8	1966
Peter Madsen	1/8	1966–	1/8	1968

Tidligere formænd for Landsgrav friskole

Friskolelærer Hans Knudsen	1869–
Købmand Daniel Hansen	
Gdr. Jens Olsen, Rødkildegården	
Gdr. Niels Frandsen, Landsgrav	
Gdr. Peder Jørgensen, Hyllerup	1912–1926
Gdr. Jørgen Rasmussen, Hejninge	1926–1927
Gdr. Ansgar Tønning, Hyllerup	1927–1929
Mejeribestyrer Svend Jelsbak, Landsognet	1929–1931
Fru Margrethe Rasmussen, Hejninge	1931–1935
Gdr. Niels Nielsen, Landsgrav	1935–1941
Gdr. Thorvald Frandsen, Landsgrav	1941–1947
Gdr. Herluf Frandsen, Landsgrav	1947–1958
Gdr. Niels Lundsgaard, Hyllerup	1958–1964

Landsgrav friskole i jubilæumsåret:

Bestyrelse: Konsulent P. Kjeld Petersen, Slagelse (formand)
 Landsretssagfører Vagn Ohrt, Slagelse
 Inspektør Arne Futtrup, Slagelse
 Fru Grete Tønning, Hyllerup
 Fru Bodil Nielsen, Slagelse

Lærerstab: Herdis Helveg Povlsen
 Dorte Nielsen
 Gjertrud Jørgensen
 Gunner Oxe
 Bodil Oxe
 Robert Jensen

Tilsynsførende: Forstander Erik B. Nissen, Antvorskov

INDHOLD

Forord	3
<i>Erik B. Nissen</i> : Landsgrav friskole gennem 100 år ...	4
<i>Marie Louise Paludan</i> : Hvor på kloden finder man sådan en skole -?	34
<i>Gunner Oxe</i> : Friskolen og dens muligheder	41
<i>Bodil Oxe</i> : Børnene i dag	45
<i>Fru G. Jørgensen</i> : Børnehaveklassen	49
<i>P. Kjeld Petersen</i> : Udbygning og ombygning af skolen 1959 og 1969	51
Tidligere lærere og lærerinder ved Landsgrav friskole	54
Tidligere formænd for Landsgrav friskole	55
Landsgrav friskole i jubilæumsåret	55

Omslag og vignetter :
Bodil Oxe